

M:me Cotton, KDV:s ordförande, med en liten köpenhamnare i famnen.

Ingen skal røve os retten til freden,
 ret til at vokse og grønnes i solen,
 modnes i lykke som rugen og hveden.
 Ingen skal splintre den verden vi bygger,
 brænde vor stue og adsplitte reden.
 Lydt over jord lyder råbet fra slægten:
 Ingen skal røve os retten till freden!

Otto Gelsted

Vi kvinnor

I Demokratiskt Världsförbund

Å R G. 5
1 9 5 3
Nr 5

Kvinnornas världskongress 1953

Denna kongress har ägt rum i Köpenhamn den 5—10 juni, rättare sagt den 5—11 juni — ty avslutningen skedde först den 11:e kl. 4 på morgonen.

Vi påminner oss att KDV bildades efter andra världskrigets slut på initiativ av de franska kvinnornas förening (Union des femmes française). Det var när denna förening samlades första gången efter krigets formella avslutning 1945 som dess ordförande, Mme Cotton, föreslog en inbjudan till alla världens kvinnor att samlas på hösten samma år. Så skedde, och med. dr Andrea Andreen, SKV:s nuvarande ordförande, var då även deltagare.

Då man nu ser tillbaka på kongressdagarna i Köpenhamn, vill man gärna få uttala sin känsla av vördnad och tacksamhet till förbundets ordförande Mme Cotton, till dess generalsekreterare Mme Vaillant-Couturier samt till hela presidiet. Man vill även hjärtligt få tacka det danska förbundets ordförande Ruth Hermann och dess samtliga medlemmar för deras tillmötesgående älskvärdhet, vare sig det gällde en livsfråga eller en borttappad handske.

Och nu till själva kongressen! Det var oerhört imponerande att se delegationer från 70 nationer samlade för att — som det hette i appellen — trots "olikhet i ras, politisk åskådning, religiös övertygelse, vilket land och vilken social ställning man än tillhörde, enigt sluta sig samman för att försäkra åt varje kvinna hennes rätt och åt varje barn dess trygghet, och för att skapa en värld, där mänskligheten kan leva i fred". Någon, eller många, torde härtill säga: "Övermod!" Det är *fel!* Om än förverkligandet ligger "bak fjärran seklers solnedgång", kan icke målet sättas för högt, och varje uppriktig strävan *är* ett om än aldrig så litet steg — likväl ett steg mot målet. Och det bör framhållas, att även om olika synpunkter kom till orda — annars hade det ju inte blivit något liv i diskussionerna — nåddes det i stort sett enighet, utan eftergift på väsentliga punkter.

Utan att här kunna ingå på alla de anföranden som hölls, må nämnas Mme Cottons redogörelse för KDV:s arbete under de senaste åren och dr. Andreens översikt över kvinnornas medborgerliga ställning i olika länder — bägge prestationer av stora mått, timplånga, men framförda med stark känsla. Även bör nämnas ett utomordentligt anförande av förbundets första vice ordförande, Mme Nina Popova, med särskild vikt på betydelsen av vänskap och samarbete mellan folken.

Behållningen av kongressen är kort sagt mycket stor. Man har fått tillfälle att se och söka kontakt med människor från så många av världens länder, och man tänker med beundran tillbaka på dessa kvinnor från skilda håll som gått in för att arbeta för rättvisare förhållanden och en lyckligare tillvaro i framtiden — kosta vad det kosta vill. Man har fått ett skakande intryck av hur många av dem som varit fängslade, förföljda och plågade och hur många som alltjämt lever under olidliga förhållanden. Ett oförgätligt minne blev det att se den värdighet och den själsstyrka varmed dessa kvinnor uppträdde, från vilken världsdel de än kom — icke minst från fjärran belägna länder.

Det må ej heller förtänkas en gammal jordbrukare att med särskild känsla ha lyssnat till de många anföranden som påtalade den nöd och svält som i fruktansvärd utsträckning råder i världen på grund av att jorden äges av ett fåtal och ej fördelas och brukas till allas rättmätiga försörjning. Det borde ha framkallat en djup förståelse för nödvändigheten av jordfrågans lösning överallt där det ej skett. Om man ej haft det förut, bör man genom denna kongress ha fått ett starkt medvetande om vilken nödvändig och genomgripande nyskapelse som skett i Sovjetunionen och Kina.

Kongressen av 1953 är avslutad. Må kvinnorna framhärda i sina föresatser och vinna framgång. Återigen: man känner tacksamhet, beundran och vördnad för den uthållighet, det mod och den framsynthet som är bärande för Kvinnornas Demokratiska Världsförbund. *Elisabeth Tamm.*

I Kvinnornas Världskongress

deltog 680 delegater från 70 länder.

Dessutom deltog 65 observatörer.

Åhörarna beräknades till 1 200.

Tio internationella organisationer hade sänt representanter, bl. a. Internationella kooperativa kvinnogillet, K.F.U.K. och Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet.

Deltagarnas medelålder var 39 år.

Trettio av delegaterna var riksdagsledamöter. Till KDV:s ordförande omvaldes enhälligt Mme Cotton.

Till vice ordf. nyvaldes med. dr Andrea Andreen.

Det beror på oss

Intryck från Kvinnornas Världskongress

Redan när vi kommer in i den väldiga salen, smyckad till den vackraste ram omkring ett stort rådslag där kvinnor strömmar in — en böljande flod av omfamningar, leenden, allvar, förväntan — sänker det sig över oss denna sällsamma känsla av gemenskap, enhet som intet annat är än — mänsklighet. Å, vore det denna församling som idag bestämde folkens öden! Den tanken kan man inte undertrycka — då vore allt så annorlunda!

Och så slår det en plötsligt: det är ju ingen utopi — det beror ju på oss! Är denna sammankomst en inledning, ett steg framåt? Här kommer de, kvinnor från jordens alla hörn för att några dagar berätta för varandra direkt, oförfalskat, om sina förhållanden — och besluta i frågor som är livsväsentliga för folken.

De kom från öst och väst, från norr och söder, tvärs genom det kalla krigets giftdimmor, tvärs över gränser, trots alla hinder kom de: här var icke längre svart eller vit, icke jude eller grek, icke hög eller låg. Här var kvinnor, mödrar, människor. Vi var inte representanter för intressen i olja, mangan, ammunition och bomber. Vi hade ändå de dyrbaraste investeringar att rädda: släktets framtid. Vi kom som representanter för intressen i liv och hälsa.

Salen var fylld till sista plats — både vid delegaternas sju långa bord och på åhörarläktarna — när danska KDV-sektionens ordf. fru Ruth Hermann hälsade oss välkomna och betonade att de mål vi föresätter oss ej får stanna vid kongressbesluten — härifrån skall dessa ut i praktisk tillämpning. Sedan presidium valts och intagit sina platser på det blomstersmyckade podiet, talade vårt världsförbunds ordförande, m:me Eugenie Cotton. Hon tackade de danska vännerna för deras stora arbete med förberedandet av denna kongress, tackade de kvinnor som utan att tillhöra KDV kommit med för att bidra till lösningen av våra gemensamma uppgifter.

Dessa uppgifter är att vinna och skydda kvinnornas lika rätt på alla områden, skydda barnen från krig och trygga deras hälsa och utbildning, vilket icke kan ske utan fred, slut på det dödande som pågår. "När en sak är rättfärdig, måste den bli förverkligad", citerade m:me Cotton Marie Curie.

Efter m:me Cottons inledning höll med. dr. Andrea Andreen ett av kongressens två huvudanföranden, när hon framlade KDV:s rapport. — Denna översikt över kvinnornas situation i världens olika länder, kommer att vara ett utmärkt studiematerial, som vi hoppas snart kommer i broschyrform. Man önskar det i händerna på alla kvinnor — eftersom det ju är okunnighet om andra folks verkliga förhållanden som utgör grunden för liknöjdhet, vanetänkande och passivitet.

Långvariga ovationer följde på dr Andreens tal — och blommor strömmade in.

Därefter började den långa raden av rapporter från de olika ländernas delegater, som gav oss delegater

den stora förmånen av en förstahands information, så värdefull som inspirationskälla i allt vårt kommande arbete. Mot bakgrunden av skakande fakta om hunger, armod, omänskligt slit, ofrihet i stora delar av världen lärde vi oss också genom många konkreta exempel hur kvinnornas kamp för deras och barnens rätt, deras kamp för det dagliga brödet, förenades med kampen för fred och nationellt oberoende, det ena betingat av det andra. Vi hörde hur kampen gav resultat — ofta små, och ofta med blodiga bakslag. Men ändå fortsätter kvinnorna oemotståndligt, segt, med livets egen nödvändighet — och det rör sig — framåt.

Vi hörde också, lärde av och gladdes över hur kvinnorna i de områden av jorden där folken — och därmed i hög grad kvinnorna — har den bestämmande makten, hunnit till den människovärdiga, lyckligt arbetsfyllda tillvaro där deras trygghet inte hotas av något annat än brott mot världsfreden.

Inte att undra på i denna församling, men sällsamt och meningsfyllt att uppleva, när Algeriets kvinnor omfamnas av Frankrikes, Brittiska Guyanas delegat av engelskorna, USA:s vita representant av sin svarta syster.

Inte att undra på men sällsamt att uppleva när kvinnor från Irak, Egypten, Kuba, Argentina, Portugal, Spanien, Costa Rica, Pakistan — länder där analfabetism, hög spädbarnsdödlighet och låga kvinnolöner råder — lyssnar till rapporter från kinesiska, ryska, polska, ungerska m. fl. medsystrar om nyvunnen frihet, om stigande välstånd, tryggare villkor, om full delaktighet i arbete och kultur. (Om barnproblem i Sverige talade Hanna Carlsson, Göteborg. Red.)

Intensivt arbete i kommittéerna, intensivt lyssnande i hörapparaterna med översättning till sju språk, intensivt sorl i hallar och korridorer där adresser och hälsningar bytas, förfriskningar intagas och tidningar ögnas igenom. Från fackliga organisationer har blommor anlänt med lyckönskningar till kongressen. Och hundratals telegram har kommit från olika delar av jordklotet. Gåvor gavs och togs emot från den ena delegationen till den andra.

På söndagens förmiddag höll Eugenie Cotton kongressens andra huvudanförande, om värdet av freden och barnets rätt till hälsa och demokratisk fostran. Mitt under ovationerna efter detta varma strålantal, hände det något som för oss alla blev en upplevelse av oförglömlig symbolik: en ung mor bland åhörarna gick fram och räckte sin tre månader gamla baby till vår vördade ordförande. Hon tog barnet i sina armar och det log tryggt och såg sig oförskräckt omkring på alla presidiets kvinnor, på ljuset från alla de framskyndande fotograferna. Barnet räcktes från famn till famn, och fann sig lika tryggt på armen av en svart, en vit, en gul en brun kvinna. (Se omslaget!)

Var det inte i detta tecken vi skulle arbeta? Trygghet för barnen i hela världen!

Som ordf. för dagen mottar Nina Popova här en inbunden hälsning från 10.000 svenska kvinnor. Fem bussar med kongressdeltagare hade kommit från Västra Sverige och den dagen ökat antalet deltagande svenskor till 358.

FESTERNA

vid kongressen var ju inte det viktigaste, men de gav utomstående tillfälle att lära känna oss — och de gav oss en bilderbok av minnen, som vi lättare kommer ihåg än många av de allvarliga och långt viktigare besluten under de arbetsfyllda timmarna.

Lördagen den 6 juni hölls kongressfesten i KB-hallen, Köpenhamns största lokal, som fylldes av utländska delegater och danska åhörare. Ungdomskören av 1951 sjöng danska folkvisor, Unge Tonekunstners Orkester framförde Beethovens pianokonsert nr 5 med John Winther som solist. Operasångerskan Karen Heerups program innehöll endast danska sånger. Höjdpunkten i programmet blev Den Kongelige Ballet med ett parti ur Elverhøj och en tarantella ur baletten Napoli. Se, det var en riktig fest! skulle H. C. Andersen ha sagt.

Söndagen den 7 juni hölls ett möte i Fælledparken, där tusentals människor fick höra vad våra utländska gäster hade att säga om situationen i sina hemländer och om sina försök att främja världsfreden. Bland talarna märktes m.me Cotton, mrs Monica Felton, Kinas hälsovårdsminister Li Thechuan, överbibliotekarie Ida Bachman och danska KDV:s ordförande Ruth Hermann.

Måndagen den 8 juni besökte den svenska delegationen Minneslunden, där de danskar vilar som stupade under sitt motstånd mot den tyska okupationen. Minnesord och blom-
*

Efter fem dagars intensivt och inspirerande arbete inleddes på kvällen den 10:e det sista avsnittet i kongressen. Kvinnornas representanter i de flesta av jordens länder hade lagt fram rapporter om läget hos dem. Många hade delgivit kongressen bittra erfarenheter om diskriminering och förtryck, andra åter hade kunnat glädja kongressen med rapporter om vunna framsteg och likaberättigande. Men från framför allt tre länder saknades ännu rapporter. Varför kom inte dessa? — Kvinnor från Korea, Viet-Nam och Malacka väntade alltså utanför Danmarks gräns. Den danska regeringen vägrade dem inresa.

Men än en gång besannades Joliot-Curies ord: *att sanningen reser utan visum*. Från översättningskabinerna fick delegaterna lyssna till den koreanska delegationens rapport som på andra vägar kommit till kongressen. Med djup rörelse åhördes denna rapport som formade sig till en inträngande maning att intensifiera strävandena att skapa fred och samförstånd i

världen. Två engelska kvinnor med nära och kära anförvanter bland de hemvändande krigsfångarna, höll i talarstolen Koreas blå-vit-röda fana — därmed symboliserande samhörigheten med de hjältemodiga koreanska kvinnorna.

Därpå delgavs kongressen på liknande sätt rapporterna från Malacka och Viet-Nam, den sistnämnda genom en bandupp-
tagning.

*

När kongressen vid halv tio-tiden samlades till sitt sista kvällsplenum var åhörarläktarna fyllda till sista plats. Och man märkte genast att det låg något alldeles särskilt i atmosfären.

Madalena Rossi, Italien, övertog ordförandeskapet och lämnade ordet till Ruth Hermann. Det fackeltåg varmed det var avsett att kongressen skulle ta farväl av Köpenhamn hade i sista stund förbjudits av myndigheterna. "Men vi ska därför inte sakna ljus" — utropade Ruth Hermann. Och in i kongressalen kom hundra kvinnor bärande ljus i sina händer och tände de ljus som pryddes presidietts alla platser. Med hänförelse hälsades dessa ljusets bärarinnor, och strax strömmade tonerna av den danska nationalhymnen ur tusentals strupar. Ropen: *Vive la Paix! Vi vill ha fred! Hu Pin Uan Suai!* avlöste varandra. På en mångfald språk sjöngs sånger om freden och friheten. Plötsligt ökar jublet, applåderna smattrar. In bäres en jättstor fredsduva av vita nejlikor, som en symbol för kvinnornas insatser i kampen för freden.
*

Till kongressens historiska beslut hörde det enhälliga antagandet av deklarationen om kvinnornas rättigheter. Rätten till arbete, rätten att fritt välja yrke, rätten att bekläda alla slags administrativa och offentliga poster, lika möjligheter till befordran på alla arbetsområden, lika lön för lika arbete, och lika rätt till yrkesutbildning, kräves i deklarationen som även hävdar kravet om socialförsäkring och statligt skydd för alla mödrar och barn, rösträtt och valbarhet.

En appell till världens kvinnor antogs i vilken det bl. a. heter: "I gemenskap måste vi kräva att vapenstilleståndet i Korea undertecknas på en rättfärdig grundval, och följes av en varaktig och rättfärdig fred. I gemenskap må vi kräva att krigen i Viet-Nam och Malacka stoppas och att de tyska, österrikiska och japanska frågorna löses på fredlig väg... Vår viktigaste uppgift är att uppföstra ungdomen och lära våra barn att älska fred, framtidskridande och vänskap mellan folken."

Novellen:

Blomman Tidlösa

av Maj Hirdman

Brevbärarn kom som ett öde till grinden varenda dag, men han stannade aldrig. Aldrig. Och Erik stod där med sin olidliga spänning.

Solen steg högre på himlen. Erik slet på sin rovåker. Han fick beröm för sitt arbete. Rättarn var en livad karl och sade alltid några vänliga ord. Ja, det skulle nog gått bra att leva, om det bara kom pengar med posten. Men pingst närmade sig hastigt. Det var redan dan före pingstafton och mor Lena stod bekymrad i det nyskurade köket och strök på Eriks kostym.

— Jag har allt slitit med den, ska du tro, hälsade hon Erik, när han kom hem frampå eftermiddan. Men bättre än så här blir den inte. Och skorna har jag smetat på och blankat värre. De är ju riktigt fina, Erik! Kommer det nu inte ett paket med brevbärarn i morronbitti, ja då kan jag inte göra mer för dig.

Pojken murrade något till svar. Lena såg att han knappt fick i sig kaffeslurken.

— Att det kan finnas såna människor! sökte hon trösta. Hade jag trott att han inte skulle skicka dig något nu, då hade jag fäll gått till fjärsman och lånat pengar. Nu är det för sent. I morron klockan nio ska du vara färdig att ge dej av med de andra. Fjärsman är inte hemma heller har jag hört. Om jag visste nån att låna av i kväll, nån som hade en kostym över. Jag ska ge mej av får jag se!

Pojken svarade inte nu heller. Han stirrade bara med hårdare ögon rakt fram.

Och Lena gjorde sin plikt. Hon gick för varv i den lilla byn och sökte få tag i något till Erik. Men allt som fanns över i gårdarna var antingen urvuxet eller avsett för stora karlar. Det var för sent att sy om nu.

— Hade en bara trott att karln inte skulle sända nånting, pengar eller kläder, så hade en väl i tid

gled en befriande ljus minut. Den låg liksom och gett sej av och gjort nån råd. Men jag har aldrig varit med om annat än att dom velat hjälpa, när deras unge gick fram. Det har dom. Men den här stackarn överger dom alldeles. En får lära så länge en lever!

Detta upprepade Lena i var stuga.

Men kanske, kanske skulle det komma ett paket på pingstaftons morgon.

Den natten sov Erik dåligt fast han var trött av arbetet. Lena hörde nog hur oroligt det var med honom.

På förmiddagen klockan nio stod han färdig, klädd i sin gamla kostym. Brevbärarn hade gått förbi.

Pojken var underligt grå under solbrännan. Hans blå ögon hade djupnat och syntes nästan svarta. Han kutade med sina axlar i den urvuxna kostymen. Byxorna voro för korta. Han sökte sjunka hop och på så vis korta av sin längd. På samma sätt drog han in armarna för att få rockärmen att verka längre. Under vägen till kyrkan kommo de andra läsbarerna ett för ett, eller i sällskap, ut från gårdarna. De voro alla i skinande nytt från topp till tå. De skruvade sig generat och granskade varann under lugg. Deras anförvanter gingo högtidligt bakom dem. Ett stycke efter Erik traskade Lena i svartgrön halsduk med lång frans. Den hade varit med 1860 och "var ren gammal då".

Arvida från Storgårn gav upp ett skratt, då hon fick se Erik. Det skrattet bet sig fast. Han drog in sina långa armar och knöt sina axlar än mera och lagade att han kom sist och för sig själv. Han visste inte att de flesta i kamratskaran tyckte synd om honom. Hade han vetat det, hade han inte just blivit lyckligare.

Inte nog med kamraterna. Han visste, kände det på sig, och det var tyvärr sant: han väckte uppseende i kyrkan. Alla ville ju se, om det inte ändå kommit något paket i dag på morgonen. Nu såg de hur det var med den saken.

— Stackars pojk! sade deras blickar.

Men Erik gick sin via dolorosa ända fram till altarets rund. Han var så illa tvungen. Och över hans klädbekymmer och över de andras klädglädje

dallrade under valven innan blicken plånat ur den. Pojkarna voro också bleka, flickorna snyftade.

Som Erik nu låg där på knä, tänkte han på sina skor. Han kunde inte få dem ur tankarna. Han kunde inte heller — fast han försökte — vika sulorna in under sig. Det var nämligen ett stort runt hål under varje sula och han fick för sig att alla i kyrkan måste stirra på dessa runda hål. Han fick någonting segt på tungan — det var oblaten — man gav honom en klunk vin, den första i hans liv. Men hans tanke gjorde trånga lovar kring de trasiga skorna. Och under vånda kom det plötsligt för honom — kom som en uppenbarelse — *att han skulle ge någon igen för det här.*

Ja, det tilldrog sig vid altarets rund och pingst-solen steg därute och liljorna doftade starkt där han böjde sitt huvud — ty de stodo alldeles inpå honom i en stor kruka. Men det var inte doften från liljorna som höll på att kväva honom. Det var hat. Hat till denne någon som låtit honom genomlida denna trasiga konfirmation.

Han hörde inte prästens duvoord, han hörde ingenting, ej heller blickade han upp mot den korsfäste. Han kände endast hur det dånade, hur det skrek någonstans invärtes: Du skall gå till den uslingen och säga honom sanningen. En gång i sitt usla liv ska han få veta vad han går för.

— — —

— Det är en pojke här som frågar efter lektorn!

Fru Larsson, som brukade städa åt lektor R. och laga hans middag frampå eftermiddan, såg genast att det inte var någon skolyngling med kriaböcker, såg att det inte var någon från den här staden, och hennes nyfikenhet strök med strålkastarens snabbvassa blänk över ynglingen i novembermörkret på verandan.

— Vem kan det vara? Vad vill han? Han kan ju gå in.

Pojken stannade innanför dörren och sade inte ett ord. Men hans blå ögon hade svartnat av spänning och händerna höll han hårt knutna, medan blicken hastigt svepte över bokhyllorna, de mjuka fåtöljerna, den fina mattan, innan den borrande kylig stannade på den något fetlagda medelålders herre, som alltså var hans far.

Lektorn stängde dörren efter fru Larsson, ty han anade att pojken hade något ärende mellan fyra ögon. Någon läroverkslymmel hade väl varit framme igen i något slagsmål.

— Vad är det om, frågade han vänligt.

Pojken tuggade sina läppar.

— Ni är min far! Varför skickade ni inte en kostym eller pengar till konfirmationen? Jag fick

gå fram i en gammal lappad kostym. Han nästan viskade det sista, han hade gråten i halsen, ty minnet av förödmjukelsen, då Arvida skrattat åt honom, var ännu så svidande oläkt.

— Har — har — har du inte fått mina pengar? Är det sant, gosse?

Är du min pojke? Du ser ju riktigt trevlig ut.

Lektorn talade så lågt han någonsin kunde, ty mitt i denna överraskning glömde han inte ett ögonblick, att fru Larsson stod och lyssnade.

Nervöst gick han till skrivbordslådan.

— Här är alla kvittona från första stund. Lektorn drog fram en hel hög kvitton, ordentligt hopsatta med gem, buntade i datumföljd.

— Jag är så här ordentlig, sade lektorn, och det var ju tur för mig nu!

För pojken svävade en tanke på att det var underligt med en sådan ordentlighet i småsaker, när man slarvat i så stora ting. Men han kunde ju inte forma denna tanke och han teg och såg på kvittona, som hans far visade och räknade.

— Se här, 75 i månaden kom vi överens om att jag skulle sända. Och det ser du, att jag gjort. Räkna själv!

Pojken räknade. Det stämde. 75 kronor hade sänts till Fru Agda K. — modern — var månad under alla år. Och nu till konfirmationen hade lektorn sänt 200 kronor. Det hade han också kvitto på.

— Ser du, min gosse, jag tänkte nog gång på gång under åren att fara dit ner och hälsa på dig. Men det blev aldrig av. Och som åren gick blev jag mer och mer rädd för att möta dig. Jag kände på mig, att du skulle avsky mig, och ju större du blev ju mer skulle du undra och fördöma som ungdom gör. Jag ville inte heller störa dig. Jag tänkte att det var bäst som skedde, att du inte blev påmind om detta. Tänkte, att det skulle gå så, att du växte upp och en dag skaffade dig familj och glömde av det här. Jag var rädd, det var fegt av mig, och nu ångrar jag alltihop. Kan du förlåta mig, barn? Inte nu, det begär jag inte, men någon gång.

Det var för mycket för pojken. Han började gråta. Han grät stilla och övergivet där han stod nära dörren. Fadern sökte nu att få honom att sätta sig i en av fåtöljerna.

— Så vackert hår du har!

Faderns händer fumlade ovant över gossens huvud.

— Hon då, stammade pojken fram.

— Hon, ja hon fick pengarna, har fått dem hela tiden. Hon har det bra ställt. Jag förstår inte att hon inte skickat dem till din fostermor. Jag förstår inte . . . Man lär sig visst aldrig förstå. Människan, tänkte

Men jag erkänner: diskussionerna om kärleken intresserade mig mer.
— Kärleken är en lyxföreteelse, sa du en gång. — Man måste vara fri från de värsta matbekymren för att kunna älska!

Dessa ord påminde jag om när en kvinna från ett koncentrationsläger berättade att all erotisk åtrå försvann när svälten satte in. Även men- strationen upphörde fullständigt för de flesta. Kroppen hade nog av an- strängningen att leva vidare. Lyxföreteelsen kärlek var utstruken ur deras liv.

De första åren efter ditt försvinnande i mörkret därute var det som om min kropp inväntat sig efter ett liv utan kärlek. Jag kunde knappast äta, ingen mat smakade mig. Jag blev tunn och mager. Oron för dig strök ut all åtrå, den torkade bort all sinnlighet i erotisk mening. Jag var för- vånad. Kärleken hade dock betydelse för mig.

Senare har det ändrat sig — något. Jag har inte varit dig absolut trogen i yttre måtto — inte gått i kloster och spåkt mig. Men ingen har kommit mig att glömma dig. Livet har mist sin arom när du inte längre finns. Därför leker jag denna låtslek — att jag talat med dig, att du hör och svarar mig. Men det ligger ingen mystik däri, ingen tro på ett liv bortom döden, ingen självandingsläras hopp. Det är ett måhända maka- bert sätt att fördriva en outhärlig tristess.

Andra män har också sina förtjänster. Men olyckan vill att jag måste jämföra dem med dig. De har inte dina ömma händer och inte din storhet i tanken. Eller är det bara mitt hjärta som fäst sig för nära vid den som rycktes undan mig i det räddande ögonblicket. Som Orfevs förlorade Evrydike, så måste jag dig — när jag var på väg upp ur dödsriket och hörde dina steg bakom min rygg. När jag vände mig om för att ta emot dina sista steg upp ur mörkret, var du borta, nedsugen i ondskans virvel — och kanske har du redan länge varit död...

Mitt vetenskapliga arbete har blivit död rutin, jag har stannat i växten, förgiftad av saknaden och sorgen.

Och under tiden har mitt liv runnit bort, fyrtio år har droppat ut i evigheten av en människas liv, och de kommer aldrig åter...

Jag kan inte ångra idag och börja på nytt! Jag måste fortsätta mitt halva liv, jag liksom så många andra kvinnor.

Upptagen av kärleken som jag var de första åren som läkare, försum- made jag att skaffa mig en position. Vad frågade jag efter ära och be- rømmelse, när jag hade dig? Mina omsorger kretsade omkring dig och ferierna, då jag kunde fara till dig och vi fick vara tillsammans. Jag valde ett vetenskapligt arbete — och trodde att det skedde som din lärjunge — men nu inser jag att det skedde mer som din älskarinna! — Jag hade större frihet i detta arbete än om jag haft praktik eller en tjänstgöring. Jag kunde ta långa ferier, jag kunde resa när jag ville. Hela tiden arbe- tade jag för att ha ryggen fri, jag fick inte bli instängd, i förpliktelser, jag måste ha reträtten klar — till dig.

(FÖRIS.)

JAKOBS SKUGGA av Gunhild Tegen.

När jag känner en svag lust att avvisa dem för att få några minuter för mig själv, då stiger min egen tillvaro fram som en ofattbar lycka: att jag får ha mamma hos mig, att vi båda blev räddade! Och jag kan bara som ett tackoffer ägna mig åt deras sorgsna små eller stora bekym- mer. Oftast ganska små och triviala, som portvaktens snäsighet, fönster- drag, en borttappad näsduk med monogram eller liknande. Men ibland förfärliga saker, som igår fru Isakovas förtvivlan när hon fått höra att hennes enda dotter dött i Auschwitz, en begåvad målarinna. Hon hade skrivit på väggen över sin brits: Hälsa mor! och så sitt namn och datum. En av de kvinnor som senare fått samma koj utan att någonsin ha sett den döda, antecknade namnet i sitt minne. Hon hade också frå- gat de andra efter hennes öde och det var det vanliga, hon hade dött av svält och utmattning i en magsjukdom. De som känt henne, hade sagt att hon var en underbar hjälpsam och god människa.

Nu gråter fru Isakova dag och natt för att hon inte fick hem sin dot- ter och för att inte denna budbärerska sett henne med egna ögon. Bara denna hälsning på väggen. Jag tröstar så gott jag kan och blandar tårar med den stackars modern. Men mitt i sorgen kan jag inte släppa tan- ken att allt detta tar tid ifrån mig! Jag måste också utföra det arbete du skaffat mig, och det är inte så lätt för mig att översätta, jag måste stå i lexikon efter vartannat ord för att vara säker...

Så det är bara om natten jag får tänka på mitt eget. I mörkret skriver jag upp några lösenord och någon strof. För mammas skull kan jag inte tända ljus. Hon sover så lätt och blir så störd om jag gör för mycket väsen av mig.

Ibland tyngs jag av det meningslösa i att streta så hårt för att uppehålla livet, och om inte det vore för mammas skull — för lyckan att ha henne med mig här i förskringen — skulle jag knappast stå ut. Men just omsorgen om en annan människas meningslösa liv gör vårt eget meningslösa liv på ett mystiskt sätt meningsfullt. En kedja av illusio- ner håller människoläktet vid liv, så ser jag det. Hur de aldeles en- samma kan leva vidare är mig ofattbart. Men de känner sig väl inte aldeles ensamma! De har bestyr med sina uppehållstillstånd, sina ar- betstillstånd, sin ångest för det dagliga brödet, sina irritament med grannar och myndigheter. Och så har de det omöjliga hoppet! Att få komma hem till Berlin, ja, de stackars människorna tror att deras hus ännu står där och väntar, att deras pösande plyschmöbler och tunga eckskåp, som de en gång själva sålt för att få respengar, väntar på deras återkomst nu när kriget är över. Många har denna illusion, detta förtvivlade hopp att allt skall bli som förr, de anar inte att inte bara huset ligger i ruiner utan staden är en annan, förvandlad som om den vore utplånad! Aldrig, aldrig mer skall min barndoms och ungdoms

Berlin med musik, teater och konst återuppstå — och aldrig aldrig skall mamma och jag återvända till det nya som en gång skall växa upp över Hitlers bunker och Siegesallee's ruiner.

Också vi lämnade allt, jag minns ibland det vackra porträttet av mamma, det gamla boksåpet, sachsenporlännet — men aldrig aldrig har jag längtat tillbaka till allt detta. Allt hade blivit förgiftat av det vidriga hat som höll på att kväva oss. Vårt hus är jämnat med jorden, jag vet det. Och det är bra så. Bort ifrån dessa minnen!

Jag vet att du beklagar oss för våra ynkliga möbler, hoprufsade vid någon vindstövning; du ser med ömkan på mitt löjliga skrivbord, du lider av att jag inte har ett piano. Men mig gör det ingenting så länge jag kan köpa ett par extra lakan åt mamma och en mjuk filt, som jag igår fick billigt i en fabriksbod. Om jag bara hade tid att skriva, vore jag lycklig i min fattigdom.

Men de dagliga hindren sliter i mig. Ibland känns det som om jag skulle sprängas sönder. Det kommer visioner som måste nedtecknas medan de ännu är lysande och detaljrika. Om jag då genom yttre ting hålles borta från varje möjlighet att fånga bilderna i ord, då känner jag efteråt en förtvylad utmattning, som om jag burit en människas på ryggen. Om natten försöker jag åter och åter att uppliva bilderna, men de slocknar långsamt och mister det levandes glans.

Mamma förstår det inte, och det är bäst så. Hon skulle lida med mig om hon visste hur detta pågår mig. Nu tror hon att en dikt kommer genom pennan det ögonblick jag sätter den på papperet. Hon ser alla dikter bara, som färdiga, deras mystiska tillblivelse anar hon inte — och jag aktar mig för att förklara. Hennes återstående dagar skall vara så ljusa som möjligt, så långt det står i min makt.

En upplevelse härom dagen vill jag inte undanhålla dig. Det var i församlings salen, en fest för de judiska flyktingar som skulle resa från Sverige till USA. Där kom ett omaka par och skakade hjärtligt hand med mig; det var Leo Hubers svägerska Liselotte och hennes man Alfred. Jag har aldrig sett dem förr, bara talat med dem på telefon. Synen var inte alldeles, snarare som en teckning av Gulbranden på sin tid. Mannen var omåttligt fet och välmående, med ett skinnansikte och små fettinbuddade bruna ögon som blanka knappar. Frun var liten och nött, dock även hon alltför rundlagd. Med ett ord — en framgångsrik pälshandlare med sin maka.

Jag såg för mig Leo, det tunna fina ansiktet, de spända bräckliga händerna, det illa mellankoliska leendet. Och jag tyckte mig se hans troiska uttryck om han betraktat detta välfödda par i förskingringen. Han skulle ha lidit av att vara rymt ur sin miljö, berövad sin stil, sitt språk, sina böcker... De njöt av sina nya förbindelser, sin framgång, sina frukt-samma pengar... Saliga äro de feta, tänkte jag, ty de skola varda ännu fetare...

Det var en bildad kvinna. Hon hade kvar den moraliska inställning hon fått genom en god uppföstran. Men den hade inte varit stark nog att hämma hennes självbevarelsedrift. I en kritisk situation hade hon övervunnit sig själv — och stult. Tack vare detta "brott" skulle hon få leva.

— Är det inte ett underbart exempel på vårt betingade uppföstrings-system? skulle du säga. — Vi uppföstrar barnen att passa in i det samhälle där de är födda och med all sannolikhet kommer att leva sitt liv. För att göra de moraliska reglerna effektiva, får man dock inte framställa dem som om de vore villkorliga och anpassade efter en viss livsform. Nej, vi måste absolutifiera dem, upphöja dem till gudomliga bud! "Du skall icke stjäla." När nöden blir överväldigande bryter människorna ändå de moraliska skrankorna som blivit livsfarliga...

Här måste jag säga: — Det fanns kvinnor som inte kunde bryta mot sina bud. De religiösa var i vissa fall rena martyrer för sin tro. De dog hellre än de stal. Det hjälpte inte att de andra påpekade att det var av bödlarna de tog igen vad dessa roffat åt sig. — Det fanns också de som stal av sina kamrater, men det uppmuntrades inte. Där fungerade moralen ty den var nödvändig för dem alla. De som bröt mot den kamratliga solidariteten var brottslingar. De kunde visserligen inte straffas med annat än förakt. Och nu när de är fria — en liten spillra på några tusen av miljoner — nu anger de varandra för dessa brott. Ingen talar däremot om stöden från bödlarna som något ont. Tvärtom. Det kallas att organisera. Genom att "organisera" räddade de många människoliv.

Jag vet vad du skulle säga här. — Borde vi inte kunna åstadkomma en moral inför hotet av allas undergång? Krig är det stora brottet mot alla. Kriget måste kriminaliseras. Atombomben måste förbjudas. Det fredliga sinnelaget måste odlas. Allt militäristiskt måste utrotas. Vårnplikten måste upphävas. Talet om kommande krig måste bestraffas som ett brott, prisandet av forna krig måste få vanvettets prägel över sig. Det mänskliga självförstörelset måste upphöra — inför avgrunden. Det är det enda viktiga som vår tid har att befatta sig med. Det berör själva existensen...

Och vi skulle vara överens.

*

Det märks att jag är fyrtio år — jag talar om moral istället för om kärlek. Jag diskuterar istället för att drömma. Jag är redan modelålders. Ung är man så länge kärleken spelar första fiolen. Jag är frisk, stark, arbetsduglig — men inte ung. Du var yngre den gången vi träffades — och ändå var du fyrtiofem.

Den gången stod kärleken främst på vårt program, men den var inte ensam. För oss var den aldrig allenaordande, den fyllde inte hela vår tid. Vi talade mycket om kärleken, men vi talade också om andra ting, allvarliga frågor som svepte fram över vår tiden. Du talade ofta om din vetenskap. Jag lysnade. Medicin är ett fångslande tema — och jag stod då just i porten till din vetenskap.

som skött kirurgiska instrument — skall blekna bort och inte smärta så våldsamt längre. Är det sant att allting kan förvandlas och utplånas? "Också den smärtan kunde domna..." — vem var det som sagt det? Ack ja, allting slukas ju av åldrandet, kroppens förändring, som slutar med döden. Upphörandet

Nu är dagens arbete slut. Jag står och tar på mig kappan. Då kommer Erland och hjälper till. — Du ser så blek ut idag, är du dålig?

Den vänliga rösten som inte är olik den andres, löser plötsligt spänningen. Jag brister i gråt... Han lägger armen om mina axlar och mumlar: — Jag såg att det var något! Du borde vila...

— Nej, ropar jag förskräckt, nej! Jag har hela dagen gått och välsignat sysselsättningen som hindrat mig att tänka...

Han tar hastigt bort armen. Han är två år yngre än jag och min chef. — Vill du inte ha en människa att tala med? Jag erbjuder mig — genast. Kan vi inte gå och äta middag tillsammans först — och sen ha en pratstund?

Pratstund! Men varför inte? Så uppskjuts ensamheten och tankarna ännu några timmar.

Så delade jag min börda med en vänlig själ. Hans upprördhet gjorde mig gott. Jag hade nästan glömt att det fanns andra människor än jag som hade sina mottagare inställda på samma våglängd. Han anade kanske vad den berömda professorn betytt för mig, men han dröjde inte vid den sidan. Det som grep honom var tanken att vi kunde ha räddat en stor vetenskapsman — om vi haft lite mer hjärta och förutseende...

Men han tänkte tydligen också på mig — privat. — Har du aldrig tänkt på att gifta dig? frågade han. Och då jag inte svarade, fortsatte han: — Eller ta ett fosterbarn...

Som i en närbild på den vita duken i en mörk sal kommer ett ansikte emot mig — ett ängsligt barnansikte med kloka ögon... Malinka! Malinka — var finns hon? Snart ett år sedan jag såg henne i Malmö! Hon måste finnas i något av skolhemmen för flyktingsbarn och ungdom. Hennes tillnamn vet jag inte, men det skall säkert gå att hitta ett sådant ansikte...

Vi går på gatan. Mannen vid min sida ser förundrad på mig, han säger att mitt ansikte skiner. Vad tänker jag på?

Jag berättar om Malinka. Jag vill söka rätt på henne, ge henne ett hem, sörga för hennes uppfostran, låta henne få en framtid! Jag vill adoptera henne, om det är möjligt... Och nu för tiden tycks allt vara möjligt.

Mina kära vän och kollega tycks överlycklig för att han hittat på det rätta ordet. Han ber att få hjälpa mig att söka Malinka. Han ber att få vara med och upptäcka henne.

Vi skildes åt glädare än vi började vår vandring.

*

(FORTS.)

Så där lever många kvinnor. Deras egendomliga sick-sackväg genom livet beror på hemliga hänsyn, som yttervärlden inte ser. De tänker på sitt privata kärleksliv, medan de sitter på sin kontrostol, sitt ämbete eller i kommitteer. De arbetar halvhjärtat. Knappast underligt att framgången då blir därefter...

Jag vill inte säga att männen arbetar mera helhjärtat alltid, men de har inte, som kvinnorna, männen emot sig. — Han skall ha en plats, vi måste ordna för honom, det är en duktig pojke... Eller: — Han har stor studieskuld (och jag står på lånepapperen) — han måste snart hjälpas fram.

Sällan har jag hört pronomenet hon i det sammanhanget!

Och när hon sen inte ägnar hela sin viljekraft på att komma fram — inte förrän det är för sent! När hon är medelålders, och kärleken inte så viktig längre — då inser hon som jag nu, att hon försummat något...

Och livet antar en gråmelerad färgton, inte ens det intressantaste yrke bjuder på ett fullt tillfredsställande arbete på en ansvarsfull post!

Det är till stor del mitt eget fel. Om det är ett fel.

*

Födelsedagar är som nyårsaftnar, självrannsakens dagar.

Nyss slog klockan åtta därute i kyrktornet. Arbetsdagen börjar. Och sedan kommer festligheterna, släkten har inte glömt mig, det anar jag. Timmarna blir fyllda av prat och skratt och blommor, små festtal och en måltid som jag bjuder på någonstädes... Sent kommer jag tillbaka hem och får gå in i min ensamhet.

Gott att jag haft min självrannsakens stund inför min vän!

Mitt andra jag.

*

Nyårsafton 1945.

Schuberts stråkkvartett nr 13 har just ljuvigen klungit ur radion. Jag väntar på de Wahls nyårsklockor från Skansen, innan jag försöker sova.

För ett år sedan satt vi några vänner tillsammans hos Erland, vår unge chef, och lyssnade på Klockorna från Skansen. Och den kvällen hörde vi för sista gången Hitler, som talade till sitt folk och till världen.

Jag minns att värden skälade för freden under det kommande året — och alla hoppades vi — men ingen vågade vara säker. Vi hade hoppats så länge och blivit svikna.

Nu är Hitler död, hans röst lever bara på grammofonskivor. Freden har kommit, kriget är slut.

En pressande tyngd har fallit också från mig. Jag kan höra ett flygplan stryka över mitt tak utan att det väcker fasa i mina inälvor. Inga bomber hotar oss längre. Stockholm är skonat.

Nu har de kommit till Du gamla, du fria i radio. Sverige, som man

älskar så ömt i fjärran land, är så fullt av stötetenar när man bor här! Man känner sig så överflödig. Ibland drömmar jag om hur det skulle ha varit om jag fått följa dig västerut och fått arbeta i Nya världen...

Tillsammans med dig. Här är jag ensam...

Ibland bleknar din bild som ett gammalt fotografi. Det gulnar, blir överkligt och dimmigt, dina drag blir stereotypa, orörliga. Men så sköljer en våg av känslans syrebåd över bilden, och den blir åter klar och skarp. Då får ansiktet liv, lidandets skugga faller över panna och kinder, jag ser dina ögon insjunkna i djupa hålor — som på dessa sanna skräckbilder från Belsen och Auschwitz.

Jag har uppsökt flyktingar från Dachau och frågat efter dig. En av dem hade hört ditt namn nämnas, men visste ingenting mer. Kanske ljög han, inspirerad av mitt ivriga intresse. Ännu hoppas jag att hitta någon som har en hälsning från dig, någon som vet vad som hänt dig. Dessa bilder av utmättrade män med grå skäggstubb och olyckliga ögon följder mig in i drömmen. Någon berättade att han träffat en känd judisk chefredaktör i lägret — hans beskrivning upprörde mig i veckor. Jag såg en smutsig, lusig, svältande individ med en odiskad matkopp sitta på en bädd av lumpor. Han var känd som utsökt estet, konstnärare och samlare. Mannen som träffat honom sade att han bevarat sinnets förnämhet ända tills han miste förståndet och skickades att avlivas i gaskammaren.

Miljoner människor ha avlivats — miljoner anhöriga upplever en ännu djupare ångest än jag. De söker sina närmaste, sina barn. De sifas sönder av oro, smärta, saknad. Jag har mött dessa kvinnor som försöker prata och le som alla andra, men plötsligt vid en fråga bleknar de och ser rakt igenom mig. Jag håller andan, vågar inte tala. Den andra försöker urskulda sig: — Jag tänker på min lilla flicka, viskar hon. — Banditerna tog henne, de slog ihjäl henne i min åsyn... Hon strek när soldaten slog henne med bösskoiven över ryggen: — Jag är så liten — låt mig leva! — Då skrattade han och krossade hennes hjässa med nästa slag. Hon var åtta år... Begär ni att jag skall älska bödierna...?

Två miljoner judiska barn har mördats. Hur många andra — polska, franska, holländska, ryska? Denna mors lidande ropar miljonfaldigt från jorden. Men vi — de räddade och oskadda, — vänder oss likgiltigt bort och säger: — Vi är trötta på den sortens litteratur...

Nu har klockan slagit tolv på den här meridianen.
År 1946 har börjat.

... skola stenarna ropa ...

Idag har något märkligt hänt.

En röst i telefon frågade på bruten svenska efter mig. Jag är van vid sådana påringningar. Det är människor som behöver råd och hjälp. Nu-

Den 7 mars 1946.

gett honom allt gratis, han kunde inte ta emot pengar för att han framfört en hälsning. Men när han skulle fara hem till Holland, skulle jag få ge honom en present... eftersom jag insisterade...

*

Han är borta. Jag sitter här och skriver. Jag måste behålla så mycket som möjligt av det jag fått idag — budskapet, framburet i ett sprucket såll, där tankarna runnit bort på vägen... Men det viktigaste återstår ändå: själva faktum att du, min vän, varit skonad från de tre sista årens elände... Mannen hade rätt, jag borde vara tacksam att ha fått veta det.

Tacksam? Kan man vara tacksam för att någon är död?

Det blev värre... Det kunde alltså bli värre än att du förödmjukades på detta förfärliga sätt, att du sattes att hacka hönsfoder åt en av Hitlers sadister, att man förstörde dina papper, att du inte fick tala med en av de dina innan du gick bort... ensam... övergiven...

Julsången nymade de för dig... i alla fall...
Nu ser jag inte mer för gråt.

Malinka

Välsignat vare arbetet, den regelbundna tjänstgöringen, som tvingar den sorgna människan upp ur sängen när väckarklockan ringar och skickar henne iväg i den kyliga morgonen till en lokal, där andra människor arbetar och verkar utan att låta sig störas av världens eller kamraternas tragedier.

Ruvandet över olyckan, grävandet i minnena måste uppskjutas för det lugnande rutinarbetet. En bakteriologisk anstalt fordrar hela ens uppmärksamhet. De vita silkeslena kaninerna i sina burar, de små marsvinen som så troget tjänar vetenskapen, och inte minst de många mänskliga resenärerna som skall ympas mot pest och koppor, mot tyfus och diffuri — de kräver att man är vaken och klar och närvarande...

Dagen går sin gång utan att man har tid att drömma sig bort. Bara som ett dovt tryck ligger minnet på lur. Ibland blossar det upp, när en man kommer och råkar säga att han haft tyfus i Sachsenhausen, men nu skall han fara till Mexico, där hans barn har det bra... När — när var han i Sachsenhausen? — 1944 var det, på våren, och sen till Belsen på senhösten och där blev han räddad... till sist...

Hans iver har väckts, han vill berätta, men jag kan inte lyssna. Artalet släckte mina förhoppningar, nu orkar jag inte lyssna... Han får sina sprutor i bringan och får gå... En mörk småväxt man, klar och pig i blicken och glad i rösten. Han har haft tur... ja, så kan han säga... Barnen leve ri Mexico City — är det inte ett under...?

Nu är han borta och det välsignade arbetet slår ihop som en varm våg över ens huvud. Så skall dagarna gå, de uppskakande nyheterna bli gamla, sinnets oro suddas ut och tankarna stillna. Bilden av den gamle mannen på hönsgården med en kökskniv i den frusna handen — den fina handen

Han satte sig bredvid mig. — Har jag förstört allting nu? frågade han. — Vill du kanske inte ens vara min vän längre?

Jag fick fram en näsduk och torkade mitt våta ansikte. — Du har varit en hederlig vän, sade jag otydligt. — Aldrig kunde jag tro att någon människa brydde sig så mycket om mig... att någon visste så mycket om mig... och gjorde sig besvär att analysera mitt beteende... Jag skall tacka dig när jag fått tid att tänka igenom alltsammans...

— Bry sig om! ropade han. — Gjort sig besvär! Begriper du då inte att jag är kär i dig, att jag vill ha dig, att du måste gifta dig med mig om jag skall kunna fortsätta med mitt lyckoprogram! Det var därför jag måste säga alltsammans — först. Om jag hade frågat dig, om du sagt ja, vore det omöjligt att komma med sådana sanningar... Och hade du sagt nej, vore det ännu omöjligare... Det var bara förspelet till vår lycka, förstår du! Säg nu — vill du gifta dig med mig? Innan vi far till Polen?

— Erland, sade jag, upplivad som man i alla fall måste bli av ett frieri. — Du har alltid varit tokig. Vet du inte att jag fyllt fyrtio år? Du måste veta det eftersom du sticketade blommor... Jag är två år äldre än du. Och dessutom är jag... gammal för min ålder...

— Jaså, du har i alla fall tagit reda på min ålder! Men dåligt. Jag är bara ett år och fyra månader yngre, om vi skall vara exakta.

— Det är nog för kollegerna...

— Tror du att jag frågar några andra kolleger än dig till råds när jag tänker gifta mig?

— Jag är rädd att du har fruktansvärt rätt i din kritik, sade jag. — Ovissheten har paralyserat mig. Jag har sett det själv i mina ljusare ögonblick. Det är oförlätligt...

— Inte får du säga så! Du behöver en kamrat — och här kommer jag och erbjuder mig. Jag har inte vågat förr. Men nu, när du fått visshet om hans öde, nu kunde jag inte vänta längre. Och du har inte sagt nej...

*

Det blev som han ville. Vi skall resa ut till Polen och ta hand om ett sjukhus.

13 april 1946.

Enligt livets lag

Ingenting förvånar mig så som livets ständiga reserver, dess okuvliga kraft till förnyelse.

Kant förundrade sig över stjärnevalvet över oss och sedelagen inom oss — och jag är beredd att se det storsägna i både astronomi och moral.

(FORTS.)

JAKOBS SKUGGA av Gunhild Tegen.

7 april 1946.

Den kvällen kunde jag inte somna.

Malinka skulle rädda mig — nej, jag skulle rädda Malinka... Ett judiskt barn skulle få ett hem och kärlek och värme hos mig... Och jag skulle få lyckan att se detta ljusa ansikte le mot mig och känna hennes armar om min hals som den där första dagen i Malmö...

Jag fantiserade, jag grät, jag drömde och planerade. Vi skulle ha eget hushåll, det skulle bli ordning i mitt liv, Malinka skulle gå i den bästa skola som fanns... Och allt skulle jag visa henne, lära henne... Vi skulle bo på landet om sommaren, vid en sjöstrand, och simma långt ut och vända tillbaka till den trygga varma sanden...

Natten skred fram, någon klocka slog i ett kyrktorn, det steg en svag gryning genom den ljusa rullgardinen... Fåglar kvittrade därute i de ännu kala träden. De första spårvagnarna rasslade förbi långt borta...

Ungdomen skulle uppfostras — fritt. Mer hade mannen från Sachsenhausen inte lyckats bära med sig. Fred — det mindes han, det tyckte han själv... Nyanserna hade han tappat bort, om han någonsin upptäckt dem! De var som de ultravioletta strålarna osynliga för hans ögon...

Malinka skulle få denna fria uppfostran. Av mig. Jag hade gjort en del hjälparbete, men ingenting direkt personligt, inte så som min syster som haft ett finskt barn i huset som hon matade, badade, klädde och älskade. Jag hade aldrig tagit ett personligt besvär, inte offrat min bekvämlighet... Nu skulle jag göra det... för Malinka...

Det var solljus i rummet innan jag somnade. Jag drömde att en gammal man kom med Malinka vid handen och jag skyndade emot dem. Han log emot mig och räckte fram flickan. Men i samma ögonblick var det inte en flicka utan en knippe ballonger och när jag ville gripa hans hand steg ballongknippet i luften och försvann i solen. Så var allt borta och jag gick ensam på en väg genom en åker. Åken väntade högre och högre, jag kunde inte se över dem, jag försvann som på bottnen av ett svallande hav. Det brusade omkring mig och bruset övergick i ett svagt nynnande: Det är en ros utsprungen...

Väckarklockan ringde. Förvirrad satte jag mig upp i sängen. Plötsligt visste jag att jag skulle börja söka efter Malinka.

Vi hittade henne — på ett ortodoxt-judiskt skolhem nära Stockholm. Hennes ljusa stämma svarade i telefon — jo, tack, hon ville gärna komma och hälsa på den vänliga dam, som inbjöd henne... O, ja, visst kom hon ihåg den första dagen i Sverige, den snälla fröken som talat med henne... Hon skulle bara fråga föreståndarinnan...

Föreståndarinnan kom i telefon. Jo, på söndag skulle flera av barnen in till star, också Malinka kunde få följa. Om doktor Vibe mota henne vid tåget klockan så och så, kunde hon vara nog begådd kvinna. Barnen

skulle ha besked om när deras tåg gick tillbaka. Om doktorn ville vara snäll och följa henne och se till att hon kom med de andra...

Jag mötte henne ensam — men till teet hemma hos mig hade jag bett Erland komma. Han var lika ivrig som jag.

Det var en stojande skara svarthåriga, brunögda judiska barn som störtade ut genom spårren. Förvirrad stirrade jag in i skaran — skulle jag känna igen Malinka? De löstes upp i grupper, somliga började ge sig av åt sitt håll. Då stod en liten flicka i klumpiga kläder framför mig och bakom henne en annan större flicka, som tycktes vara hennes stöd. — Är det Malinka? stannade jag — lika blyg som hon. Nu kände jag igen det ljuva ansiktet under den rysliga basken.

— Ja, det är jag — och det här är min syster! Vi har upptäckt varandra här i Sverige...

En löjlig missräkning; en känsla av att bli störd i mina planer, avkylde mig. Som om hon sett det, sade Malinka: — Hon skall gå med de andra på en mottagning hos en amerikansk dam...

Så tog vi avsked av systemen och de andra och gick ut från Centralen. Jag hade velat ta en bil, men tänkte att det skulle roa Malinka mer att åka spårvagn... Och så tog vi spårvagn. Jag visste inte vad jag skulle tala om. En dum sinnesrörelse kvävde orden och tankarna. Jag kunde bara se på flickan som satt där så lugn och var och såg ut genom fönstret på staden. Måsar svävade över vattnet. Hon såg dem, och sade: — Så vackra fåglar De fanns inte i Warszawa.

Hon talade engelska. Den gången i Malmö hade hon talat tyska.

— Har du lärt engelska i Sverige? frågade jag.

— Nej, pappa lärde mig engelska när jag var liten. Och nu har vi träffat den amerikanska dam som betalar för skolhemmet. Med henne pratar jag alltid engelska. Men tyska kan jag nog bättre. Det talade vi alltid i lägre.

Hon sade det vänligt och glatt. "Lägre" var ett faktum. Det var inte längre omgivet av kinslodunster.

Jag hade ont samvete för att jag inte bett hennes syster komma med oss. Därför tog jag upp henne i diskussionen. — Du blev väl glad när du träffade din syster?

— Ja, jag trodde hon var död för länge sedan. Vi hade inte sett varandra sedan vi togs i Warszawa. Då hade hon kommit med en annan grupp. Jag kom med mamma och lillebror. Sophie är ett år äldre än jag. Vi kände inte igen varandra först. Det var genom namnet vi upptäcktes. Nu ska vi tillsammans fara till Palestina.

— Varför skall ni fara till Palestina? frågade jag. — Är det inte bättre att få stanna i Sverige?

— Nej, vi ska inte stanna. Vi läser hebreiska och bereder oss att få resa till våra fädernas land. Det är vårt hemland.

— Läser ni hebreiska? stannade jag.

Du sa nyss att du inte trivs annat än därute i kakaströflut! Ja men förstår du inte hur galet det är! Och ändå begriper jag det. Du vantrivs i vår slöhet och självgodhet. Men då gäller det att vara salt i förruttnelsen, att opponera, protestera, ändra och förbättra. Vi lever i alla fall i en demokrati, hurdan den nu är. Vi har rätt att säga vår mening — och om vi säger den bra och modigt och med tillräckligt många namnunderskrifter kanske man rent av lystrar! Vår inställning till Danmark måste du väl gilla?

Han gjorde en paus, och jag mumlade ett svagt: Jaa...

Han fortsatte energiskt, som om han var rädd att tappa tråden: — Det finns en osund uppskattning av lidandet som något i sig värdefullt och värnadsvärt. Man hittar det ofta i äldre ryska romaner, Dostojevski till exempel. Jag protesterar mot en sådan uppfattning. Livsglädjen är naturligare och mera produktiv än lidande och olycka. Om lidandet verkligen vore värdefullare, borde vi ju konsekvent inte röra ett finger för att göra det bättre här i världen! Men nu streftar vi allt vad vi kan för att minska lidandet, sjukdom, fattigdom, barnplågeri och annan sadism. Vi tror att människans skall kunna leva relativt lycklig här på jorden.

— Så länge det finns krig... avbröt jag.

— Ja, krig måste avskaffas, det är klart. Det är ju en nästan oförklarlig atavism. Det är vi fullt överens om.

Han tystnade och hämtade andan. Jag hade tydligen kastat honom ur spåret för ett ögonblick. Månskrånan hade försvunnit ur fönsterramen. Några stjärnor glittrade genom ekgrenarnas nät. Så fortsatte han på sitt återfunna spår:

— Jag har läst Bartholdis skrifter. Fantastiskt intressanta. I USA har en av hans lärjungar skrivit en bok om honom, jag vet inte om du sett den.

— Jo, andades jag fram.

— Därute fortsätter en liten grupp hans verk. Varför gör du ingenting? Du var dock hans lärjunge. Du stod honom nära. Ingen vore närmare än du att sprida kunskap om honom härhemma. — men framför allt att fortsätta på hans linje — kanske intressera våra hjärnpatologer och psykiatriker för hans idéer. Har du gjort det? Nej, istället har du lånt fast dig i ett osjälvständigt hantlangararbete. Jag skulle inte säga något om det, ifall jag trodde att det motsvarade din förmåga. Men då och då när vi samarbetat har det glimnat till, och jag har kunnat svära på att du har anlagt till en forskare inomhords.

Det blev tyst i rummet. Jag höll andan för att inte snyfta, men tårar rullade rakt ner över kinderna och hamnade på mina händer. Det var så mörkt att han inte kunde se att jag grät.

Men han märkte det ändå. Kanske på tystnaden.

Han steg upp och kom fram till min plats i soffbönnet. Hans hand trevade över mitt ansikte. — Gråter du? Älskling, varför gråter du?

Genom ekernas svarta grenverk utanför mitt fönster såg jag en grön himmel och den tunnaste månskära. Han satt med ryggen mot fönstret, ansiktet låg i mörker, jag såg bara cigarrettspetsen glimma.

Ingenting, tänkte jag, av vad han säger, kan göra mig upprörd. Inte ens om han skulle anklaga mig för tjänstefel! Vad jag upplevat har varit sådant att det inte kan överträffas. Han kan lugnt börja, jag skall ta det med ro eller i varje fall med behärskning.

Nu tryckte han cigarretten hårt ner i askkoppen och rätade på sig. Det var som om han tog sats.

— Jag har länge velat tala med dig, började han. — Men så säger man sig: det är bäst att inte lägga sig i en annans angelägenheter! Så går man och tiger. Tänka och se kan man ändå inte låta bli. Jag har iakttagit dig i flera år. Ibland har jag varit direkt utom mig för det sätt du haft att låta alla slags chanser gå dig ur händerna. För det vet du väl, att inte kastar man uppdrag åt ett fruntimmer, hur duglig hon än må vara. Nog måste man visa en aning intresse själv. Du tycks inte ha frågat efter framgång och befordran. Det må nu vara din ensak, men det finns också något som heter att förvalta sitt pund. Jag anser rent ut sagt att du förvaltats ditt pund illa.

Tro inte att jag är aldeles okunnig om orsakerna. Jag anar vissa sammanhang. Men jag anser inte att de är ursäkt nog för din attityd. Du har krupit in i ditt skal istället för att stiga fram och slåss för vad du tyckte var rätt. Och vilket effektivt skal du lagat i ordning åt dig. Man kunde bli tokig ibland åt din lugna stilla melankoli. Eller kanske inte melankoli. Du har gått här som en skolflicka som längtar efter att komma hem och krypa in i en vrå och dagdrömma! "Min sorg är min", har lik som stått skrivet i luften över dig. För inte vid den! Och så har du blivit oåtkomlig so men nunna. Splendid isolation. Har jag någonsin under dessa år varit bjuden hit till ditt förtjusande lilla hem? Om inte den söta ungen från ett koncentrationsläger kommit i vår väg, hade jag väl aldrig kommit inom dina dörrar. Och hur ofta har du inte sagt nej till mina små försök till invitationer Du har fint betonat att du är upptagen av annat.

Och naturligtvis erkänner jag din sorg och förtvivlan och oro för en värdefull människa, som gripits av Juggernauts käftar! Tro inte att jag är utan medlidande med honom — och med dig! Men det kan gå för långt, begriper du! Det kan bli en förbannad andlig onani, den där omvärnaden om sorgen och avvisandet av det normala livet därutanför...

Du har enligt min mening fått en falsk inställning till verkligheten. Människorna som drabbats av olyckan är inte bättre än vi, bara därför att de pinats ihjäl. Somliga av dem är bättre, all rätt! Men andra är sämre eller lika dåliga som vi. Och framför allt, vi är inte sämre därför att vi blivit sparade! Om olyckan nått fram till oss, hade också här funnits hjältar, det är jag säker på. Lika säkert som jag tror att många skulle ha burit sig åt som fähundar...

— Ja, det ju vårt språk! Och så har vi religionsundervisning. Jag har aldrig haft det förr. Pappa var inte...

Hon hejdade sig. Jag förtod: hennes far var inte ortodox, han var kanske en av de frisinna, som tolererade assimilationen...

Vi talade inte mer på spårvagnen. Och när vi sedan gick till fots på förstadsvägen, talade vi om utsikten, om skolans läge, om yttre ting. Men jag hade redan fått en chock. Det skulle inte bli så enkelt som jag trott att ta ett fosterbarn.

Så var vi framme vid min bostad. Bordet var dukat för tre. Vi satte osn i soffan medan vi väntade på den tredje. Mitt emot oss hängde en tavla, symbolisk — surrealistisk av en modern konstnär. I centrum var ett fält med små kors — en plats för de döda. En ljus, spröd kvinnogestalt står invid dödsfältet. Man ser den väg hon gått utmärkt av röda blodiga fotspår. En tavla vars mening man inte kunde ta miste på!

Malinka såg forskande och begrundande på tavlan. — Ser du vad det skall föreställa? frågade jag.

— Ja, sade hon allvarligt. — Men vi tror inte på Kristus — vi har inte korset som symbol utan stjärnan.

Det ringde på dörren. Det var Erland som kom.

Malinka hälsade lugnt och obesvärat på honom. Jag såg att han tyckte om flickan.

— Nu får ni prata, sade jag. — Jag skall bara ta in teet.

— Tack, sade Malinka, inte för mig.

— Vill du hellre ha kaffe? frågade jag.

— Nej tack, ingenting. Tack så mycket, sade hon rörande på svenska.

— Men jag skall inte ha någonting!

Jag hade en tårta på bordet och små goda smörgåsar.

— Får du inte äta något borta? frågade jag illa till mods.

— Vi har regler, sade hon och såg på mig med stora ögon. — Vi får inte äta på porslin som använts till annan mat än den riktiga... Vi måste hålla Talmuds regler, det har vi fått lära oss i skolan.

— Hon tycks vara strängt ortodox, sade min vän Erland på svenska. Malinka förstod vad han sade och nickade.

— De här talrikarna används bara till bröd och frukt, sade jag nedslagen. — Men jag skall inte tvinga dig! Och du Erland? Vill du ha en kopp te?

— Om du tycker som jag, väntar vi med te så länge, sade han som jag tyckte med en road glimt i ögat. — Vi kanske får intervjua den unga damen här istället...

Malinka såg att jag var nedstämd. Hon vände sitt ljuva ansikte mot mig och sade i mild hänräkning: — Jag har blivit så lycklig sedan jag fått en religion! Nu vet jag sanningen. Vi som läser mischna, vi får veta vad Gud menat med oss. Vi vill lyda varje bud i skrifterna. Om det är svårt för oss, gör det ingenting, ty det är skönt att försaka för att få stå under Herrens beskydd. Jag har aldrig vetat att det fanns något så

skönt. Pappa trodde inte och mamma lydde pappa. Vi fick inte lära oss som barn. Men nu har jag av läranen fått veta **allt**.

Hennas stora bruna ögon glänste, ansiktet var förklarar. Man väntade att se *glorian* över det lediga halet.

Jag kände ett smärtsamt tryck över hjärtat. Detta betydde att min dröm om Malinka som mitt barn var vind och väder, den skulle aldrig uppfyllas. Men det betydde också att detta begåvade barn blivit insluttat i den mest behärda judiska talmudism, som bland de flesta moderna judar var övergiven såsom föråldrad. Inte ens i Palestina hade den en sårdels aktad ställning. De flesta kolonisterna var av ideellt kommuniskt tro. De var moderna människor...

Men — hon hade funnit en underbar tröst i sin nya religion! I den hade hon fått ersättning för de döda föräldrarna, för den lille brodern. Hennes hjärtas hunger hade mättats av de vänliga människor som gav henne denna ålderdomliga undervisning!

Kunde jag ha sannevet att bryta ner denna spinnade trosvissnet? Skulle jag ens kunna det? Hon såg ut att vara fast i sin tro som en martyr. Hon sade: — Det var förfärligt i lägret att inte ha någonting att tro på! Jag längtade så förfärligt efter mamma. Om jag haft Gud hade det varit bättre...

— Kan du redan läsa hebreiska? frågade Erland.

— Ja, ganska bra. Jag har lätt för språk, sade hon enkelt. — Men än kan jag inte tala nyhebreiska, som det talas i Palestina.

— Hur skall ni komma dit? frågade jag.

— Å, det kommer nog att gå bra. Den amerikanska damen skall hjälpa oss. Hon skall följa med. Det är hon som betalar lärarna.

Jag avskydde den amerikanska damen. Hon som kommit före mig!

Och det slog mig: om jag tagit hand om flickan den gången i Malinö, hade ingen kunnat ta henne ifrån mig. Då hade jag min chans, men tog den inte. Så är det alltid ofta...

Erland hade tagit fram ett konversationslexikon ur min bokhylla och slagit upp ordet Talmud. Han började föreläsa. Flickan strålade upp.

— Står det i era böcker? sade hon förvånad. — Så märkvärdigt!

*

Den utmätta tiden gick långsamt. Jag hade redan gett upp varje tanke på välgärningar mot Malinka. Hon var lycklig mig förutan.

Vi följde henne båda till stationen. Där samlades skaran igen. Malinkas syster kom emot oss och talade om hur roligt hon haft det. Hon började på tyska men övergick till polska, som vi inte förstod.

Så gick de genom spärren, vi två stod kvar och vinkade när Malinka vände sig om i dörren ut till perrongen.

Antagligen skulle jag aldrig se henne mer.

— Nog är det förhoppnat att de skall propa sån gammal vidskeppelse och undfattig hävelse i barnen sade Erland för att trösta mig.

— Hon var lycklig, sade jag. — Det är huvudsaken.

— Ja, men för mig är huvudsaken att också du blir lycklig, sade han ömt och tog mig under armen. — Kan du inte låta en vanlig svensk trösta dig? Måste det vara något utländiskt eller exotiskt?

— Tack för vänligheten, sade jag. — Faktum är att jag dragits in i den europeiska olyckan så starkt att jag inte känner mig hemma i välmågan här. Jag kan inte glömma vad som skett. Och om jag kunde, ville jag inte. Därför trivs jag bäst med människor som varit med om katastrofen. Det är kanske abnormt, eller hysteriskt, eller vad du vill — men så är det. Som en sjukdom. En nervös oro.

— Kunde vi inte fara ut tillsammans? Ta hand om en Röda korsexpedition? Hjälpa Polen, eller Wien?

— Har du tänkt på det? frågade jag utan entusiasm.

— Ja, jag har länge haft lust att se hur det ser ut där kriget gått fram. Och uppriktigt sagt, dikteras mitt intresse inte bara av medlidande och lust att hjälpa utan också av nyfikenhet på de epidemier som frodas på de undernärda. Jag är också bakteriolog, som du vet. Inte bara läkare och människor... Och din — vän och beundrare.

— Säg inte så, munnlade jag.

Han ökade farten, tog långa steg, det var som om han blev ond. Jag hann inte följa med, jag sackade efter och lät honom rusa.

Plötsligt stannade han, vände om och kom tillbaka till mig.

— Hör på, sade han. — Om vi skulle gå och värma det där tevatnet hemma hos dag? Jag har en del att säga madame!

— Som du vill, sade jag lydigt.

Vi kom oss inte för att ta någon vagn. Vi gick, vi travade utåt den glesare villabebbyggelsen, vi passerade en bro med underbar utsikt, vi kom sent omsider fram till min avlägsna boning. Solen var borta, det var en pärlmorglänande kväll. En smal måne lyste över vattnet.

— Nymåne också, sade han och skrattade.

När vi kom in i min lya, föll det mig in att vi borde ha haft middag, inte te. Jag sade det.

— Nu tar vi te, sade han bestämt. — Vi åter upp alla de där små smörgåsarna som stått här och torkat. Sedan vill jag lägga fram min syn på dig, om du har lust att höra. Jag har länge önskat att få göra det. Och sen — om du inte är alltför ursinnig på mig, ringet vi efter en bil och far in till stan och åter en god middag, som jag hujder på. Är du med på det?

— Omöjligt att motstå, sade jag och satte på tevattnet.

*

Vi satte oss bekvämt tillrätta i skymningen. Erland tänkte en elgarrett. Jag märkte att han var nervös, och det överförde en ovanlig känsla av spänning också till mig. Vad var det nu som skulle komma?

— var och en hade nog av att passa sig själv och nån doktor eller sköterska fanns det inte att få på nätterna utan då fick patienterna hjälpa varandra...

Vart de gjorde av med de döda? Ja, jag tror de brände liken i ett krematorium men var de begravades vet jag inte... det kan jag inte säga...

Gråt inte doktorn, för han hade tur som fick dö innan det blev än värre... På den tiden var det inte så fullt med folk i Sachsenhausen — det kom sedan och då var det mer än ett helvete där och då hade jag aldrig kunnat prata med honom eller hjälpa honom på någonting... På den tiden var det nästan mänskligt där jämfört med det som kom sedan... och sista tiden var jag inte där utan i Neuengamme... och det var bara för att jag var så sjuk som jag fick följa med till Sverige och kanske det var av misstag för de var folk som trodde jag var norsk...

Jovisst, visst gick jag till judebaracken och hörde efter om hans papper fanns kvar... och hans kamrater sa att han skrev och skrev varenda kväll sen han hackat gräs hela dan... Och de hade försökt att gömma papperen men det gick inte utan vakten hade hittat alltihop... men väktaren som var en yrkestjuv skrottade åt mig och sa: — Den tokiga som skrev? Hans klotterpapper har jag för längesen kastat bort! — Men inte bara i judebaracken utan i hela lägret talade man om den berömda professorn som dött. Senare när det kom nytt folk ideligen och lägret var packat med människor av alla slag hade det varit omöjligt... så nog var det bra att han slapp vara med om det värsta som kom sedan...

— Vad var det ni skulle hälsa till mig? frågade jag när jag torkat tårarna och behärskade min röst.

Mannen såg olycklig ut. Så länge det gällde att berätta om händelser och tillstånd, som han sett med egna ögon, gick det bra. Men när han skulle försöka referera en annans tankar blev han orolig och förlägen. Jag försökte lugna honom.

— Ni kan komma tillbaka en annan dag, när ni tänkt över saken. Vi kan träffas ibland och tala med varann så länge ni är kvar i Sverige...

Då såg han tacksamt på mig och sade: — Han ville att det skulle bli fred på hela jorden. Det minns jag så väl, för det var just vad jag tyckte själv. Men han sa också att det borde bli som förr i världen för länge sen att jorden och vattnet och luften och viltet och fiskarna och fåglarna tillhörde alla. Och att alla skulle arbeta för det dagliga brödet, också herrarna. Och inga pålagor och skatter skulle få finnas...

— Kanske ni kommer ihåg mer när ni kommer hem. Skriv då upp det genast och ta det med till mig, bad jag milt besvärjande som om jag talade till ett sjukt barn, som man inte får skrämra.

Han funderade en stund. Så sade han: — Ungdomen skulle få fri uppfostran och inte lära sig gå ut i krig... Det tyckte jag om, för jag hade nog också velat läsa... Och krig har jag fått nog av...

Jag lät honom gå. Han ville inte ha pengar, sade han. Sverige hade

mera är de inte så många — de flesta är hjälpta, inordnade i ett arbete, återsända till sina hemländer.

Rösten sade: — Jag har hälsningar till er från en vän i koncentrationslägret...

Hjärtat började bulka våldsamt. Jag kunde knappast få fram frågan: — Vem?

Då nämnde han namnet Jakob Bartholdi.

Han kom hit. Han har suttit här i min soffa och berättat. Han var inte mager, snarare rundlagd, men han såg inte frisk ut. Jag kände igen den där fetman som kom när fångarna från Ravensbrück och Belsen åt upp sig här, åt med giupande hunger — som i ängst att någon någon minut skulle tas ifrån dem...

Han hade en hälsning... Så underligt... Efter så lång tid?

— Varför — varför har jag inte fått höra det förr? frågade jag med förebråelsen på lur.

Han hade glömt mitt namn. Han hade glömt sitt uppdrag. Alltsammans hade försvunnit i den nöd och fasa han upplevat.

Nyss hade han fått se mitt namn i en daglig tidning som låg i dagrummet i den anstalt där han vårdades för lungtuberkulos. Det hände kort före utskrivningen, han var frisk nu, försäkrade han. Han skulle snart bli hemskickad till Groningen. Han var holländare.

Jo, han hade sett ett namn som kom emot honom som en bekant. Var hade han hört det förr? Han frågade de andra. — Det är en doktor, hade de sagt. — En kvinnlig doktor i Stockholm.

Han grubblade över namnet — ett kvinnonamn? Han slog upp det i telefonkatalogen. Det hade irriterat honom som en klåda att han inte kunde bli klar över vad han hade det där namnet att göra.

Så en natt hade han vaknat och vetat var han hört namnet. Det var en av olyckskamraterna i koncentrationslägret som nämnt det. Det var i Sachsenhausen han hört det... Han hade fått ett uppdrag. Om han kom levande undan skulle han skriva till Sverige, till mig, och framföra någons sista hälsning. Ingen anade då att han själv skulle komma till Sverige och stanna här ett helt år.

— Inte kunde jag heller tro att jag själv skulle tappa minnet till den grad! sade han förläget. — Men sjukdom, hunger och chocker har fullständigt strukit ut både ert namn och hans ur mitt medvetande...

Hans berättelse kom stötvis, väsentligt och — för mig — oväsentligt sammanfått. Han satt där och fiskade fumligt i sitt minnes ännu grumliga flod. Då och då stannade han och tycktes se ut över något fasans område som jag inte kunde få del av. Det fanns inte ord att bära fram alla erfarenheter. Kanske ville han också skona mig. Jag vet inte. Han förnekade det.

Jag försökte leda honom "till saken". Då stockade det sig. Han måste få finna sin väg själv. Och det gick lättare när vi övergick till tyska.

Han hade varit vaktmästare vid universitetet i Groningen. Genom en

serie olyckor: falska vänner, förräderi, otur — hade han råkat fast och seried över gränsen, hannat i Kz och slutligen i Sachsenhausen.

Så här var hans berättelse: — ... det var på vintern 42 som jag träffade på professorn... Se, det var så att vi var satta å bygga en Saune — en bastu, säger dom här — åt överkommandanten, den uslingen... vi var flera hundra man som jobbade hårt med det där lyxbadhuset, som bara var till för den boven Loritz... Vi fick minsann inte tvätta oss där... jag släpade med cementsäckar och takpapp och annat elände på badhusplan... alldeles intill var det en stor hönsgård... den var byggd enbart för att kommandantens kök inte skulle sakna ägg... och där såg jag en gammal man i rena lumpen sitta på en lår och hacka gräs med en kökskniv... och gräset la han i en tunna och saltade på — det skulle vara mat åt hönsen så att de skulle värra fårskt och flinkt åt kommandanten... Jag kom alldeles i närheten av den gamle mannen, och så började vi å prata... och jag vart förskräckt när jag hörde att det var den berömda professor Bartholdi från Heidelberg... han hade varit i Groningen och hållit gästföreläsningar... jag mindes honom mycket bra... han var sig inte så olik fast han blivit gammal och sjuk och klädd i lump... Vardaga dag jag jobbade på bygget pratade jag några ord med professorn... och ibland när ingen hörde det sjöng jag halvhögt för honom... han var så förtjust i musik, sa han, och jag har liksom en bra baryton... var alltid med i kyrkokören i Groningen... vi bara nynnade tillsammans alla slags melodier, för högt vågade man inte sjunga förstås... Och så pratade vi om mina professorer i Groningen som han kände till, å jag sa att jag mycket väl kom ihåg när han höll en serie föredrag — å jag mindes att det var om minnesförlust, för jag brukade lysna när jag hade tid... men aldrig trodde jag att jag själv skulle råka ut för den saken... men det syns att det inte är så ovanligt som man tror tills man råkat ut för det... Han bodde i judebaracken och de fick inga pengar alls, de kunde ingenting köpa, så jag tog i hemlighet med mig lite rödbetor och surkål, som jag köpt i kantinen, och han var så glad för det, fast det var så lite... Jag sa åt honom att jag hört dem säga i Groningen den gången han hade föreläsningar att han skulle få Nobelpriset snart... men istället kom han innanför taggtråden... Han var så vänlig och tacksam för minsta tjänst å egentligen glömde man bort att han också var fånge och hade det värre än en annan... Men nog förstod man att han inte länge skulle stå ut med kylan och ovädret... han var ju inte van att vistas utomhus jämt... och till jul kom han på reviret, det var sjukstugan vi hade... Som tur var hade jag fått tjänst där kort förut och jag kunde alltid göra något lite för att han skulle få det bättre när han låg där sjuk... Han begärde att få träffa en av de andra professorerna som var i lägret, men det fick han inte... och jag vågade inte på eget bevåg ta dit någon, för det kunde ha gått galeit för den andre också... När han kände att det led mot slutet bad han flera gånger att få träffa sin vän som också varit professor — jag kommer

inte ihåg vad han hette... Till sist förstod jag att han hade något han ville säga och jag sa att om det var någon som han ville hälsa till så skulle jag framföra det om jag kom levande ifrån eländet... Och han blev så glad och sa att jag var hans vän. Det var då han sa doktors namn och bad mig skriva när jag kunde... det behövdes bara Sverige som adress sa han, ifall jag skulle glömma det andra — gata och nummer och stad och sånt... På julen var det lite ledigare och övrigheten höll sig borta för å fira — så jag kunde sitta hos honom och prata — och han sa varje dag samma sak för att jag inte skulle glömma... å så har jag ändå gått och glömt... nog är det konstigt... Jag har tänkt mycket sen jag kom hit, sa han, och en del har jag skrivit på lappar som finns i barackerna... men jag vill ändå säga huvudsaken ifall de skulle ha förskingrat mina anteckningar...

På juldagen hade jag fått tag i lite te... jag kände en som just fått kommandering i köket — och med honom hade jag talat om professorn — och han gjorde i ordning en flaska me varmt te och en liten kakbit... Och han blev så glad, han sa att han längtat efter te ända sen han kom i Kz... och så sjöng jag julsånger för honom på holländska, för han förstod det lika bra som jag... och till sist fråga han om jag kom ihåg Det är en ros utsprungen... den som jag sjungit säkert tio jular å rad i Groningen... Och jag sjöng den och nästan alla sjuka gnolade med, för varenda en kände till den melodien... Men det var ingen vanlig sång, den var som det finaste pianissimo, bara som om man andäts fram sången — för alla var rädda att det skulle komma nån av busarna... nån som skulle annäla oss... Men det gick bra och allesammans var lite uppmuntrade och professorn sa att han aldrig druckit godare te... och så sa han: — Inte behöver du säga professorn här — vi är alla kamrater i lidandet, sa han, och du kan gärna säga du till mig, för du är min vän... Att jag kunnat glömma det förstår jag inte... men det var som en sjukdom och det kan man inte hjälpa... annars hade jag det bästa minnet av alla tjänstemännen vid universitetet och ofta kom professorerna och frågade mig om sina salar och sina tider, när det ändrats på något sätt. Och jag visste ännu lika bra som studenterna och de frågade mig också till råds om många saker...

På nyårsafon var han så dålig så han sa inte ett enda ord mer än tack när jag hjälpte honom lite och gav honom lite kallt te som jag hade med mig igen... det hade pojken stulit fick jag höra sen men tack och lov han åkte inte fast för det... men fast blev han ändå... annars hade jag tänkt mig att vi kunde ha träffats nu om han också kommit undan... men han stod inte ut i alla år... det var inte många som gjorde det förresten...

På morron nyårsdagen 1943 när jag kom till revieret klockan sex var professorn död, han låg där så vacker och fridfull alldeles som han var den gången i Groningen... Om han dog på nyårsafon 42 eller nyårsdagen 43 vet jag inte — det var ingen annan i salen som visste det heller

naden rik. Den stiger och sjunker, ändrar ton, faller tillbaka — men dör aldrig bort. En enda gång hörde jag stadens absoluta tystnad, den höll andan, nästan död. Det var en mörklägningskväll när alla ljus var släckta, alla ljud stumma. En sommarkväll låg staden där som en älskad människa på bår. Dess skönhet var överjordisk. Endast vattnet glimmade, i enlighet med sin natur. Men husen låg i dystra klungor, hopträngda som rädda djur, som trycker sig intill varandra i väntan på katastrofen. Över den dödstysta staden välvde sig en klar grönskitfande himmelskupa, där stjärnornas ljuspunkter darrade innan de blev stora och fasta i natten.

Nu ligger staden i morgonljus och solen har börjat sin bana i öster och vandrar långsamt stigande mot söder. Och jag har levat fyrtio år och sett tidningar fyllas av två världskrig medan mitt land har blivit skonat! Och nu är freden här — än en gång. Fred över hela jorden. Atombomben har utfört sitt värv. Det fasansfullaste verktyg har avslutat det fasansfullaste krig som världen skådat.

Sådan är priset för freden.

Ett mordverktyg är lagt i en dåres händer. Du brukade säga att den stridslustna människan var värre än en däre. Att avgöra ekonomiska strider på det mest oekonomiska sätt — är det inte galeenskap? Skall vi tro att världens styresmän nu plötsligt skall bli klokare? Om arbetslöshet, svält och nöd mörbultar ett folk, kommer det åter att välja en skränande däre till ledare. Mörklagda massor har inte omdöme nog...

Det enda vore att ändra världen så att inga okunniga massor funnes, ingen nöd, ingen arbetslöshet. Hur skall detta ske? som katekesen frågar. Somliga tror på socialismen.

— Något måste man tro på, brukade du säga och le åt vad du kallade min naivitet.

Du trodde på vetenskapen, men med en räddhågad tro.

Jag minns en gång när vi åter diskuterade människans självförstörelsedrift, som tar sig uttryck i krig och som stödes av vetenskapen. Den gången tänkte vi oss en spaltning av luftens molekyler, vi fantiserade om en frigörelse av syrets atomer, som skulle antändas och brinna — och efterlämna en förbränd jord och en död atmosfär. Vetenskapens nyttjande av stora hjärnans överutveckling skulle bli vårt öde, släktets öde.

Såvida inte, sade du, såvida inte den högsta intelligensen togs i bruk även för annat än tekniska framsteg... Man kunde tänka sig ett planläggande av en moralisk fostran av människosläktet, som en bakgrund av ansvar till naturvetenskapens upptäckter...

Nyss besökte jag ett av våra kvinnoläger för koncentrationslägrens offer. Kvinnorna berättade enstämmigt om hur ohygglig hunger varit, hur den drev dem till handlingar som de aldrig drömt om att utföra. Jag minns hur en av dem såg på mig med tårar på kinderna: — Jag har stulit, sade hon. — Ni fördömer mig väl inte? Om jag inte gjort det, skulle jag inte leva och tala med er idag...

Du glömmar väl inte min bön att höra efter om någon har hört hur det gått för Leo och hans fru? Det feta paret visste ingenting, men de var förvissade om att det gått illa. Liselotte hade tårar i ögonen när hon viskade att hennes syster säkert följt sin man i döden. De hoppas nu att efter fredsslutet få underrättelser, när tyskarnas bokföring av de dödade kommer att offentliggöras av de allierade, i detta fall troligen av rysarna, eftersom berlinjudarna skickades till Polen...

— — —

Du måste också få höra att jag haft brev från Ruth Gruner, som du en gång för länge sedan träffade i Wien, en ung släkting till vår familj. Hon reste till Amerika och studerade vidare vid Chicago universitet. Ja, bodde du inte hos henne och hennes mor en gång? Den sommaren du besökte oss i Berlin, samma år som pappa dog.

Hon trivs så bra därute. Framtiden i det främmande landet har öppnat sin famn för henne. Av en händelse träffade hon sin beundrade professor Wendel och har uppehållit förbindelsen med honom, som jag hoppas till bådas glädje.

Det är så många av de våra därute nu, och för en del går det bra, men andra har det svårt, därför att de inte kan anpassa sig. För dem som haft en egen jordtorva av sin hemmiljö med sig, kan det gå an. Men för de ensamma och särskilt för de äldre, de som redan hade en ställning och en uppgift i Europa, en egen krets där de utgjorde medelpunkten, — för dem har det inte varit så enkelt att falla in i leden och bli menig man igen. Och värst av allt tycks det vara för många att skaffa sig det dagliga brödet i så pass rikligt mått att de kan få arbeta på det som de anser som sitt livsverk. Wendel hör till dem, säger Ruth. Han kan inte gå upp i den nya miljön och göra den till sin, han har inte fått den ro han behövde för att arbeta vidare.

Jag förstår det, därför att det är mitt eget problem. Han var så stolt och friboeren, säger Ruth, han kunde inte böja och bocka sig, han ville inte lisma och ställa sig in för att få de förmåner han ansåg sig värd utan tigge. Jag känner något liknande — du får inte betrakta mig som högmödig, kära! — men även jag känner mig ha en uppgift och jag lider av att inte få andrum för att förverkliga den. Ibland måste jag ställa mig ödmjuk inför människor som jag knappast högaktar för att skaffa de fördelar vi är i största behov av. Jag har sett ner i fattigdomens förnedring: att vara beroende av andra, att behöva begära något av människor som man inte erkänner som sina vederlikar, att skamsat förtiga sina åsikter om saker och personer, emedan man vet att ens förmyndare inte skulle gilla dem.

Därför grep mig Ruths skildring av Wendel: han hade inte förödmjukat sig för att få fördelar! Eller kanske också han måst göra det — nu. Också han har familj som är beroende av hans inkomst.

O, min vän, det är fasansfullt att vara fattig, flykting, kvinna! Det talas så mycket om frihet, men i dessa dagar är det bara vissa gynnade

individer som kan kallas fria i den meningen att de kan utöva sina mänskliga rättigheter utan att krypa för någon!

Hur skall det gå i den värld som stiger fram ur detta krig: ruiner, sår, död — och förnedrade människor som stått skräckslaget darrande på avstånd! Finns det någon elit? Några stora, ädla, inväntes fria andar, som kan ge oss de förlösande orden? Fridsord. Samningsord. Ord som är gåringar!

Förlåt att jag pratar! Men jag är så ensam. Med mamma, jolhar jag bara, hon är som ett barn, ett älskligt, lite bortskämt barn, som alltid burtis på händerna. Gramarna tröstas jag eller resonerar jordiska bekymmer med. Därutöver har jag intet mer än min korrespondens. I den lägger jag ner resterna av min en gång intelligenta personlighet...

Tag överseende emot dessa rester av det som en gång var din friborne Nell.

III

Santal med en död man

18 augusti 1945.

Nyss gick solen upp. Jag vaknade av att det var så ljus i rummet. Den vitkalkade väggen mitt emot min säng hade fått ett rosigt skimmer och skuggan av fönstrets cissus bredde sina förstörade blad över den tomma ytan. Balkongdörren stod öppen och långt borta hördes ett godstågs stånkande.

Det ljuva ögonblicket av enkelt lycklig tillvaro blir inte långt — verkligheten som drivits undan av sömnens välsignade glömska, strömmar åter över mig. Och med ens minns jag: det är min födelsedag. Jag blir fyrtio år idag.

Så, förtärligt. Fyrtio år! Igår var jag ännu trettionio — det låter så mycket bättre. Fyrtio — det är medelåldern, stabiliteten, den tid då man har framtiden bakom sig...

Om mamma levat hade hon kanske upphört med sin jämmer att jag aldrig gifter mig... Hon skulle ge upp inför de fyra decenniernas övertygande tyngd. Nu är det ingen som jäktar mig. Systrarna tycker det är bra att ha en ogift moster åt barnen. En yrkeskvinna, en doktor!

Och du? Om du lever är du sextio år. Skulle du undra varför jag inte gifter mig? Eller skulle du förstå att jag inte så lätt hittar någon efterträdare åt dig? Ja, du måste förstå att sex år inte varit nog att lösgöra mina tankar och känslor från dig! Ovissheten har hållit mig vaken. Jag har väntat och hoppats...

Alla kloka och initierade, som det heter, har sagt mig att du var död. Man har förlorat spåret. Två gånger fick jag hälsningar från Dachau att du levde. Nu har det varit tyst i tre långa år. Jag har börjat vänja mig vid tanken att du är död.

Första året sysslade min fantasi med dina lidanden. Det var förtärligt. Jag såg dig slagen och blodig. Ditt leende relade bödlarna, ditt ironiska leende... Jag såg dig instängd i de stående likristorna av sten, där en vuxen människa varken kunde stå eller sitta, än mindre ligga. Gerhart Seger har berättat om dem. De fanns i Oranienburg.

Om de inte tagit all must ur dig, vad du måste förakta dem! De barbariska, vidriga bödlarna...

Så började man härhemma säga att du var död. Det fanns vissa rykten, som jag inte ville tro. Innan Nell Eartheidi och hennes mor lyckades komma över till Sverige, hade de fått lösa ut en urna som sadades innehålla din aska — men vem kan svara för att det var sant? Det var ett sätt att pressa pengar ur oskyldiga sövjande människor...

Så småningom började de andras tro inverka på mig. Jag tänkte inte längre på dig som en lidande, utan som en som lidit. Du har ditt över, tänkte jag, ännu med ett svagt flämtande hopp att du lever. När min stund kommer, skall tanken på dig göra mig tapper. Jag skall dö utan att visa min ångest. Upphöra, som du brukade säga. Upphöra är bättre än dö.

— Ordet död är så belastat med fasa och äckel, sade du. Låt oss inte använda det! Dö betyder upphöra. Låter det inte bättre?

Jo, min vän, det låter naturligt och sakligt. Jag vill använda det ordet. Men det är inte sant att du upphört, även om du är död! Du lever ett starkt skuggliv inte bara i mitt minne, utan också i våra tysta samtal. Jag låter dig få del av allt som händer mig — om det går djupt nog. Jag berättar det bakom slutna ögonlock. Din röst svarar. Du gillar eller ogillar. Jag upplever det så tydligt — verkligare än mycket av det likgiltiga som händer mig under dagens vidöppna secende.

När kvällen kommer längtar jag efter att bli ensam. Inte bara därför att jag är trött utan för att få drömma i fred. Dagdrömma.

Jag släcker lampan, borrar huvudet i kudden och sluter ögonen. Det är som att stänga en dörr mot yttervärlden. Endin seule! kunde jag ropa. Jag är ensam med dig — och jag börjar min redogörelse.

När du levde och vi kunde träffas, umgicks jag i tankarna rätt begränsat med dig. Nästa möte skulle obehövt korrigera varje utflykt över verklighetens skarpa gräns. Din lätta ironi höll mig tillbaka, även när den inte var riktad mot mig.

Nu är mitt förtroende gränslöst. En död man kan inte vara ironisk. Han lyssnar allvarligt till en levande väns vädjande ord. Och förstår allt. Blir aldrig trött. Finner ingenting för trivialt. Du är min mer än den levande man jag en gång älskade, ty nu är du min egen skapelse. Du har blivit mitt andra jag, men manligt, erfaret, fullt av intresse. Du är en idealisk vän.

På avstånd hör jag den vaknande stadens brus. Det är spårvagnars kromatiska skala, bilars gnissel, tunga tågs dova mullrande när de passerar en bro. Tillsammans blir det en djup och fyllig sång, som gör tyst-

han fortsätta, men ordet fastnade på hans tunga. Han tänkte på sig själv.

— Finns det inget kort av henne.

Lektorn gick till skrivbordet igen. Han kom med ett amatörfoto. Gossen såg en piffig ung dam klädd som uppasserska i strikt elegans, en smidig varelse med burrhår och ögon som man inte fick fatt i.

Erik kom plötsligt att tänka på stenvallen hemma vid Lenas stuga. Där växte en blå blomma. Tidlösa. Under milda vintrar blommade den vid julen. En julafton hade han stått vid blomman Tidlösa och tänkt vackert om sin okända mor. Så där blå och blomspäd och utanför i kylan vid kanten av en drivna hade han drömt henne. Han hade kysst blomman och tyckt att vingar svävat över honom, moderns milda hälsning.

Men det hade alltså varit dumt tänkt.

Han bet sig i läppen igen, tvingade tillbaka tårarna och såg fadern i ögonen.

— Det var inte erat fel då, sade han och räckte fram handen till adjö. Det är bra då. Jag ska gå nu, och jag kommer nog inte tillbaka.

I lektorns överrumpade sinne virvlade det också om. Han skulle velat bjuda sin gosse på middag, men kunde inte för fru Larsson. Han kunde inte blottställa sig för småstadsskvallret, det skulle gå över honom som en orkan, och han hade inte krafter att stå mot. Kanske skulle det resultera i att han miste sin plats, där han nu satt, tryggad till döddagar.

Han tog fram en hundralapp, räckte den till pojken och sade:

— Tag det här så länge och låt mig veta din adress, så att jag kan hjälpa dig i fortsättningen.

Pojken ruskade på huvudet.

— Nej, jag har klarat mig förr och det ska gå nu också.

Lektorn tog då och stoppade hundralappen i pojkens kavajficka. Det var en nött kavaj, men det var den första kostym pojkens tjänat, sedan han gått och läst. Han var stolt över den. Den hade inte för korta ärmar eller ben.

— Jag heter Erik, sade han nu, rätade på sin gängliga kropp, tog hundralappen ur fickan och lade den på bokhyllan intill dörren, jag är inte van att få pengar för ingenting. Adjö så länge. Kanhända jag skriver.

Så vände han och gick ut i höstmörkret.

Under ett helt långt år gick han nu och ältade tanken på att hans drömmoder bestulit honom. Och under tiden hårdnade han än mer och fattade så ett beslut. Han skulle söka upp denna kvinna, detta monstret till människa, och nu skulle hon få stå till

svars så som han tänkt sig att fadern skulle ha fått göra det.

Hård och kall som is skulle han ställa henne mot väggen. Och inte en tår skulle han få i ögonen. Nej, nu djävlar, lurar ingen mej att gråta mera! Nu är det täppt.

Han spårade omkring den intet ont anande. Tog reda på hennes privata förhållanden. Hon var gift med en kamrer och hade tre barn, en gosse och två småflickor, hans halvsyskon. Han hade sett småflickorna leka i en park. En barnjungfru var med dem. Hon satt och läste i en bok och Erik kunde ogenerat iaktta de välklädda barnen. Ingenting vekt vaknade i honom vid denna anblick. Hans bitterhet växte istället inför deras söta klänningar.

Nu hade han tur. Genom listigt tal med barnjungfrun fick han veta, att det snart skulle bli en stor fest hos herrskapet. Kamrern skulle fylla femtio år. Femtio gäster skulle de ha, minst. Extra betjäning.

Erik kunde knappt dölja den låga, som sköt ut hans tunga ögon vid denna underrättelse. Han hade genast sin plan klar. Mitt under festen skulle han stå bland gästerna, peka på kvinnan, värdinnan, och säga, högt och klart: — Hon där, hon är min mor! Jag kom, fast jag inte var bjuden. Jag vill i denna stund ha tillbaka de pengar ni stulit från mig under alla dessa år. Jag har sett kvittona hos min far. Ni fick pengarna var månad. Varför sände ni dem inte till min fostermor? Stal ni dem för att ha en extra slant till puder och smink? Svarta nu! Och ta hit mina pengar ögonblickligen, annars går jag till polisen!

Och om hon svimmar, när jag kommer så långt i mitt tal, så gör det mej ingenting, jag ska bara fortsätta inför allt folket:

— Hela min uppväxt har jag gått klädd i trasor, medan hon gick här i siden. Jag fick stå på gängen i en urväxt och lappad kostym, jag fick skämmas i kyrkan, så det går aldrig ur mig.

Och om hon då vaknar ur sin svimning, ska jag se isande kallt på henne, så att hon svimmar igen. Och sen ska jag gå, rak som en eldgaffel genom de församlade skarorna.

De följande dagarna läste han på sitt tal. Ändrade det oupphörligt. Undrade, om han skulle använda ordet sköka som han läst i Bibeln. Men hur det var, så tyckte han inte om det. Dels var det nog bra gammalmodigt, dels var det otäckt att ta i mun. Han klarade sig utan det, det räckte med vad han hade att säga om tjuverierna. Det skulle nog smaka alla skvallertanter.

Maj Hirdman

är bland mina författarvänner den mest utpräglade individualisten — och det vill inte säga litet.

Hon är uppväxt i en miljö där man kunde ha väntat en orubblig förankring i arbetarpartiet för minst en livstid. Och sedan gifte hon sig med den i arbetarpartiet så livligt verkande Gunnar Hirdman — ABF:s chef under många år, välkänd för alla brunnsvikare för sin livgivande undervisning i LO-skolan — med mera. Också genom detta äktenskap synes hon vara bestämd till en viss fälla inom litteraturen.

Men hon har alltid överraskat genom att inte göra och inte skriva vad man väntat av henne. Hennes självstudier har vandrat vida omkring och inte på något vis standardiserats av skolkurser eller parti-program.

Visst har hon stått det arbetande folket nära — och skildrat det på sitt eget varmhjärtade sätt, utan svartmålningar men med den realism som inte väjer för att ta med också idyllen mitt i fattigdomen, eller småaktigheten mitt i välståndet.

”Maja i Dalarna”, utkommen 1930, är ännu hennes mest älskade bok — en verklig folkbok i serieböckernas mening, en som når vartenda hjärta som kan klappa av glädje eller snöras ihop av sorg. Efter novellsamlingar, dikter, amerikabok, allt charmfullt och levande, kom fjorton år senare, 1944, en originell skildring av arbetarmiljö sedd inifrån

av ett kritiskt och ändå förälskat öga. Den heter ”I törn och i blomma” och följdes snart av ”Hemlandens saga”, en berättelse från trögudarnas tid och deras vikande för Vite Krist. Bakom denna bok ligger trägna studier i böcker och museer.

Mellan dessa verk för vuxna kommer några fjortusande barnböcker: ”Den förtrollade eken” och ”Den underbara butiken”, fulla av den sorts surrealism som är barnens och diktarens.

På sista tiden har Maj Hirdman rest i Egypten och vi väntar därifrån högst personliga vittnesbörd om hennes skarpa iakttagelse och självständiga syn på både gammalt och nytt i detta våra drömmars land.

År 1945 hade tidskriften *Vi* en pristävlan om den bästa boken i arbetarmiljö, och Maj Hirdman vann första pris med sin skildring från den första gruvstrejken: ”Uppror i Järnbäraland”.

Hennes personliga motvallsinställning till många av livets och yrkets konventionella krav och ytt-ringar har inte precis gjort det lättare för henne att nå den berömmelse hon är värd. Men med begåvningens genomslagskraft har hon dock vunnit många vänner bland den läsande publiken och en respektfull beundran från sina författarkollegers sida.

Idag har *Vi* kvinnor fått en av hennes karakteristiska noveller — lätt och skimrande som en fjäril, en fjäril i guld och svart.

Gunhild Tegen.

Han hade ännu inte under sitt sökande sett modern. Hans bild av henne var nu uppmålad på hans fantasiduk med helt andra färger än förr. Hon stod fram i klänningar och schabrak, som nådde till golvet och det svassade och brusade sidenhalt, när hon gick bland svällande fåtöljer och sammetsdraperier.

Det var en dag i början på september. Sommaren låg ännu och dallrade på de vida vatten, som bredde ut sig åt alla håll, där Erik stod och sökte lugna sig timmen före hämnaden. Broarna ut mot Stockholms förstäder spände sig i mäktiga bågar över speglade fjärdar. Det var en upplyftande syn, men Erik såg den inte. Han läste på sitt tal.

Snart skulle han gå, men festen skulle först få börja riktigt däruppe i våningen i det höga huset.

Nu var våningen byggd så att man, sedan den nätta fröken, anställd för tillfället, hjälpt en av med ytterkläderna, hade att passera ett större hallrum och en trängre passage, innan man kom in i den sal, där gästerna sutto vid bordets långända, vänd mot passagen. Den intet ont anande servitrisen drog dra-

periet åt sidan och Erik stod där framför sin mor. Han uppfattade ingenting i det av blommor och ljus och människor överfyllda rummet, men stannade vid draperiet och stirrade på kvinnan, som satt där i himmelsblå klänning. Förvirrad reste hon sig och gick mot den senkomna gästen. De närvarande hade märkt hennes förvirring. En pinsam tystnad uppstod, alla vände sig förstulet om och sågo på den unga mannen.

Ännu hade han inte sagt ett ord. Men han tuggade sina läppar och skulle just säga något, då kvinnan i blått stod framför honom. Han såg upp mot henne och mötte en blick, som var så full av skrämsel, av skräck, ja av fasa, att hans tunga blev låst. Han såg hur hennes händer gjorde en bedjande hjälplös gest.

— Se, jag är i dina händer, hav förbarmande.

De sågo in i varandras ögon. Var det tusen år? Den böljande blå klänningen sköljde omkring henne.

— Tidlösa, mumlade han, vände sig om och försvann, och då halldörren knäppte hördes det in i den stora salen.

Vad Italien behöver

Den 10—12 april i år hade Unione Donne Italiana (den italienska sektionen av KDV) kallat Italiens kvinnor till kongress i Rom. I denna deltog inte bara ombud för UDI:s en miljon medlemmar, utan också ett stort antal andra kvinnor, enskilda eller representanter för olika organisationer, som ansåg sig kunna instämma i de paroller, under vilka kongressen genomfördes:

Respekt för människan och hennes liv.

Trygghet åt mödrar och barn.

Italiens frihet och framåtskridande.

Fred åt all världens folk.

Över 2 miljoner kvinnor hade med sina namnunderskrifter instämt i dessa kongressens krav, till övervägande del kvinnor ur folkets djupa led, men också talrika representanter för framstegsvänliga kvinnor i andra samhällsskikt.

Det var en mäktig och imponerande kongress — över 1200 ombud hade samlats i den vackert smyckade teaterlokalen — och även om sorlet och entusiasmen ibland gjorde ett något främmande intryck på en åhörare van vid det svalare nordiska klimatet, så var grundtonen av bistert allvar och beslutsamhet inte att ta miste på. Den talare som blev föremål för de mest entusiastiska ovationerna var också utan jämförelse Giuseppe di Vittorio, ordföranden i den demokratiska fackföreningsunionen, som någon vecka tidigare proklamerat generalstrejk som protest mot den reaktionära vallag, som i strid mot konstitutionen genomdrivits i parlamentet.

Ett par av de många kvinnliga talarna minns jag särskilt klart: En gråhårig, sliten änka från Neapels fattigkvarter, som i enkla ordalag skildrade sin och sina medsystrars hårda, bittra kamp för det dagliga brödet åt barnen, men också gav exempel på den inbördes solidaritet och offervilja som utvecklades bland dem. Och kvinnan från Palermo, som hade svårt att hålla tårarna tillbaka, när hon skildrade förhållandena bland Siciliens rättslösa och terroriserade arbetare och bönder, barnarbetet i svavelgru-

vorna och maffians hänsynslösa framfart. Där var skolläkaren som efterlyste lokaler och lärare, som talade om den bristande överensstämmelsen mellan undervisningen och livet, vilket skapade olust och problem för både elever, lärare och föräldrar.

De talrika rapporterna från olika delar av landet och olika grenar av samhället gav en drastisk bild av de obeskrivligt svåra förhållanden under vilka majoriteten av Italiens folk idag lever. Arbetslösheten är kanske det mest brännande problemet. Enligt den officiella statistiken uppgår antalet arbetslösa till 4 miljoner, en siffra som väl snarare torde vara för låg än för hög. Dagligen kunde man i tidningarna läsa om nya fabriker som slagit igen, om nya hundratals arbetare som avskedats.

Bostadsfrågan är också ett problem, vars räckvidd vi knappast kan göra oss en föreställning om. Tusen och åter tusentals människor lever i baracker, skjul och jordkojor under obeskrivliga förhållanden. I Neapel besökte jag Granili, en rad gamla kaserner, som före kriget användes till stall, och där nu enligt uppgift 7.000 människor — mest familjer med stora barnkullar — lever år ut och år in i avsaknad av de mest elementära hygieniska och sanitära anordningar. — Det byggs mycket få bostäder i Italien idag (en jämförelse med Sverige i en tidning angav proportionen 4/70), och de som byggs är så dyra att det är omöjligt för en arbetare att hyra där. I Neapel bodde jag i närheten av ett nybyggt, elegant och hypermodernt bostadshus, utanför vilket jag vid ett tillfälle räknade till inte mindre än 14 dollargrin med amerikansk beteckning, vilket ju säger en del om vilka som befolkade det huset.

Den låga byggnationen gör också att bristen på skollokaler och andra sociala välfärdsinrättningar är oerhört stor. I Neapel lär det finnas minst 50.000 barn som inte får någon undervisning, därför att det inte finns några skolor att gå till. I vissa städer och byar i Po-dalen uppgavs mellan 70—75 % av befolkningen vara analfabeter, och förhållandena i Syd-Italien torde väl inte vara bättre.

Någon ordnad socialvård i vår mening tycks inte finnas, det som förekommer i den vägen är huvudsakligen välgörenhet i kyrkans regi. Den medicinska omvårdnaden är också usel, barndödligheten under första levnadsåret är hög (75 promille mot i Sverige 20,5 promille), tuberkulos och andra "sociala" sjukdomar är utbredda.

Detta är en bild av Italien som avsevärt skiljer sig från den man får genom turistbroschyrernas reklam och artiklar från det soliga Capri, det "antika" Rom eller det romantiska Venedig. Man behöver bara göra mycket små avstickare från de vanliga

Jakobs skugga

av Gunbild Tegen

(Här slutar följetongen som i höst kommer som bok. 176 sid. Pris omkr. 7 kr.)

Men som medicinare står jag det biologiska närmare, jag känner en ännu starkare förundran och lycka inför det groende, gryende, kryllande, trampade, sargade, åter segrande livet. Våren är en mirakeltid, när livet vaknar ur kyla och is, när blåsippor och vårlök kommer upp, skalbaggar kryper fram, grävlingen vaknar och småfåglarna börjar sjunga och bygga. Som barn var jag ständigt bekymrad för att fåglarna skulle frysa ihjäl, skogsdjuren svälta, fjärilarna försvinna, blommorna dö bort om vintern. Och varje vår upplevde jag den underfulla lyckan att se allt komma tillbaka och möta mig och min glädje, den förnyade glädjen.

Jag har levat inbäddad i en lång vinters is, nedskruvad till alla livsfunktioner som en skendöd eller ett djur i ide. Ovissheten har förklarat mig som så många andra under förfärliga långa år.

Vem kunde ana att det ännu fanns kraft att leva och handla, kraft att bli lycklig och hjälpa andra till lycka i en sådan sjušovares skendöda kropp och själ?

Någon som ville mig väl, trodde att det var möjligt. Han fann tillfället när den grymma sanningens kniv amputerat den dödande ovissheten. Han väckte mig i mitt ide av gamla ruttnande löv och släpade mig fram i dagsljuset. Han satte mig i gång, gav mig uppgifter, väckte själva livslusten.

Och så har livet börjat på nytt. Inte som i ungdomen, inte drömmande, väntande, avvaktande. Nu är det inte tid till sådant. Nu måste jag skynda, livet är framskridet över middagstid, nu gäller det eftermiddagstimmarna, de kostbara, snabbt flyende...

turistlederna för att träffa på detta andra Italien, som sannerligen inte är särskilt romantiskt eller ens pittoreskt.

Någon av talarna på kongressen underströk att kvinnans frigörelse förutsätter ett visst minimum av materiell standard, och kraven på en sådan gick också igen i praktiskt taget samtliga föredrag och diskussionsinlägg. Alla var också överens om att den politik, som den nuvarande regeringen för, inte kommer att skapa bättre levnadsförhållanden för Italiens folk. Ingen ansåg eller begärde att alla de grava missförhållanden som råder skall kunna rättas till på en gång eller ens mycket snabbt, men Italiens kvinnor kräver att de resurser som finns och som nu går till krigsförberedelser i stället skall användas för fredligt uppbyggnadsarbete. Kampen för freden är för Italiens kvinnor, som ju upplevt krigets fasor på så nära håll, det viktigaste av allt. Och i den kampen är Union Donne Italiana en mäktig faktor att räkna med.

Maj-Britt Ingbe.

En porlande kraftkälla har jag fått att ösa ur: den gemensamma lyckans urbrunn. Kamratskapet, gemenskapen — som är hela mänsklighetens kraftkälla, inte bara den enskildes!

Tillsammans såg vi vad som var att göra. Tålmodigt helande arbete. De ohyggliga elakartade sårn på mänsklighetens kropp måste läkas — och vi är lyckliga att få börja på ett tillsynes mikroskopiskt arbetsfält. De sjuka barnen skall få kraft att leva. Med livets och sin egen inneboende kraft skall de stiga upp som snödroppar ur vintersnön och ge oss hopp om en framtid — trots allt.

Men Erland, så läkare han är, håller med den gamle filosofen Kant att vi måste ta fasta på människans inre moraliska krafter och förena dem mot den astronomiska förstörelse som hotar världen genom atombomberna.

Vi har fått kontakt med Jakobs lärjungar i Amerika. Genom dem har vi funnit vänner och meningsfränder överallt i många länder. De vill att vi tillsammans skall lägga fram ett program för människoföstran som skall tillämpas över hela jorden!

Ty nu gäller det som aldrig förr själva existensen. Människans och kulturens tillvaro på jorden!

— Vad ni är naiva och rara, säger en av våra vänner. — Vet ni inte att det är Truman och Stalin som bestämmer programmen — inte ni idealister?

— Jo, för all del, svarar Erland, men vi leker den goda viljans människor — och det gör vi för att vi är lyckliga. Vi tror på livet...

— Ja, det gör man ju så länge man lever, säger vår vän. — Men sedan?

— Då lever andra, som tror.

— Ja, nog vore det synd om det hela skulle sluta... Fast kanske det är enda sättet? Släppa lös atombomberna, utrota människorna så långt det går. Alltid blir det några kvar, som kan börja om på nytt... Det har gått katastrofer fram över klotet förr!

— Men de var inte självförräddade, säger Erland. — Istiden hade inga naturvetare hittat på. Och inte synfloken heller — den var väl den stora snösmältningen efter istiden...

— Usch, vad ni pratar, säger jag och går fram till fönstret. Därute står ett körsbärsträd och ler blygt i sin stjärnmönstrade brudslöja.

De fortsätter att prata därinne. Jag hör inte på dem. Jag ser några små barn som leker på gatan. Nu tar de varann i hand och dansar runt. Jag ser att de små munnarna sjunger, men jag hör inte sången.

— Vad står du och ser på? frågar vår vän och kommer fram till fönstret.

Jag pekar på körsbärsträdet och barnen.

— Jag ser på livet som fortsätter, svarar jag. — Det är som du säger: man kan inte göra mer än tro på livet så länge man lever!

— Jaa, det är vackert så, säger han. — Somliga tror bara på krig, makt och pengar, fast kanske i omvänd ordning...

Jag öppnar fönstret. En frisk doft av mylla och narcisser svävar emot oss. På avstånd hörs de små flickornas gälla röster. Några vita blomblad singlar sakta från körsbärsträdet ner på den svarta jorden.

S L U T

Göteborg dukar middagsbord

Vid utställningen "Göteborg dukar till fest" å Børsen 25—29 april 1953, anordnad av Folkörörelsernas samorganisation mot alkoholmissbruk, hade SKV i Göteborg inbjudits deltaga tillsammans med övriga kvinnoorganisationer i staden.

Vid ett förberedande sammanträde deltog fru Rosa Timle, ordförande i Göteborgs Västra avdelnings ena sektion. I övrigt hade fruarna Rosa Larsson, Västra distriktets sekreterare, och Sonja Johansson, kassör i Göteborgs Östra avdelning, hand om vårt bord. Där dukades det för "Vårmiddag". Matsedeln upptog sandwich med rädisor, färsk lax med majonnäs och färsk potatis, dilamm "Perfalk" med stuvade färska champinjoner samt Sufflé Rotschild och avslutades med kaffe. Mineralvaten, äppelmust och "Vin Alicante" var dryckerna. — Bordet var dukat med damastduk och vårblommor i ljusa färger. Från firma Josefssons hade man fått servis av Gustavsbergs porslin och vackra glas. Silvret var från Sjögrens. Bordet pryddes även av ljusstakar i gult och vitt glas. Det hela gav ett vårligt och glatt intryck och stod sig gott i "konkurrensen".

M. B.

Vid Världsfredsrådets möte i Budapest var 5 delegater från Sverige, däribland SKV:s ordf. med. dr Andreen.

Att Stockholm fyller 700 år

märks inom Stockholms SKV. Distriktet har beslutat passera siffran 700 ifråga om medlemsantal, och dubbla den ifråga om upplagan av Vi Kvinnor. Avdelningarnas antal blir 2 gånger 7 till förbundskongressen. Inom stadens avdelningar hålls föredrag som belyser den sociala utvecklingen fram till vår tid.

Opinionsbildning mot försämring av skoltiderna har annars stått främst på dagordningen. Offentliga möten har hållits i Aspuddens och Västberga folkskolor. Dr Andrea Andreen redogjorde för befolkningskommissionens mening då förslaget om skoltider framlades, yrkesarbetande mammor, hemmavarande husmödrar, bespinningspersonal och lärare uttalade sig. Folkskolektionen har uppvaktats i frågan. I Ekensberg talade skolans överlärare inför SKV om god förströelseläsning för barn. Flera andra stadsdelar har haft möten i denna fråga.

Mot Levande Livets felaktiga uppgifter om SKV protesterade Fyrklövern, Björkhagen, Kärrtorp hos denna tidnings utgivare. De flesta avd. har under våren uppvaktat amerikanska ambassaden eller sänt telegram med anledning av domarna mot makarna Rosenberg.

Vid distriktskonferens 7 maj med över hundra ombud höll KDV:s ordf. madame Eugénie Cotton ett mycket uppskattat tal om sina erfarenheter i kampen för kvinnans rättigheter och om anledningen till KDV:s bildande. Konferensen beslöt överlämna en vandringsfana till förbundskongressen att tilldelas den bästa avdelningen i landet. Konferensen gav sin sympati åt livsmedelsarbetarna, som till stor del är lågt betalda kvinnor. Fem ombud valdes att representera distriktet på världskongressen i Köpenhamn. Stockholms Grovarbetsfackförening var representerad med en byggnadsstäderska.

Vid offentligt möte i Medborgarhuset 12 juni gavs rapport från Världskongressen. Lyckade barnfester och utflykter har genomförts i samband med Internationella Barnens Dag.

Under våren 1953 har hållits studiekurs i föreningskunskap och konsten att hålla tal. 25 deltagare.

R. Ö.

*

Många andra nyheter från våra avdelningar kommer i nästa nummer.

Kongressdeltagare i Köpenhamn

1. *Ulan, Inre Mongoliet*
2. *René Farage, Franska Guyana, Afrika*
3. *Maria Thorsteinsdottir, Reykjavik, Island*
4. *Sudha Ray, Indien*

Tidningen **Vi kvinnor**
i demokratiskt världsförbund
Utgivare: Andrea Andreen
Köpmantorget 2, Stockholm

Redaktionskommitté:
Gunhild Tegen, Valborg Svensson.

Utkommer med nio nr per år.
Prenumerationspris per år: Kr. 4:—.
Lösnummer 50 öre (kommissionärer antagas).
Postgiro 51323, Box 18073, Stockholm 18.
Svenska Kvinnors Vänsterförbund.

*

Förbundsstyrelsens lokaler är belägna i
Kungsgatan 79, Stockholm. Tel. 53 19 61.

UR INNEHÅLLET:

Elisabeth Tamm: Kvinnornas världskongress 1953	2
Rut Adler: Det beror på oss	3
Birgit Carlsson: Festerna	4
Maj Hirdman: Novellen	5
Maj-Britt Inghe: Vad Italien behöver	9
Gunhild Tegen: Slut på följetongen	10